

FÖRSTUDIE 2017-05-30

Fritidsaktiviteter där jag vill och där det passar mig

"Nyckeln till gott liv är att man hittar någon man gillar och blir bekräftad av: Fritidsaktiviteter är ett medel för att nå detta mål: Ge möjligheter för dessa barn och unga att få träffa andra att identifiera sig med och få växa." Malin Bernt

Innehåll

FÖRSTUDIE 2017-05-30	1
1. Delprojektets bakgrund och syften.....	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Följande mål beskriver projektets övergripande syften:	4
1.3 Utifrån ett kommunalt perspektiv:	4
1.4 Utifrån ett regionalt perspektiv:.....	5
1.5 Sammanfattning.....	5
2. Barn och unga ska få vara delaktiga i sin fritid.....	5
2.1 Hur många är de?	6
2.2 Att resa i länet	7
2.3 Fritidsskjuts.....	7
2.4 Nationella mål och lagar.....	8
2.5 Är barn och unga delaktiga?.....	9
2.6 Deltagande i idrott	9
2.7 Deltagande i kulturskola.....	10
2.8 Anpassad verksamhet för barn och unga med funktionsnedsättning inom kulturskolan	11
2.9 Anpassad verksamhet för barn och unga med funktionsnedsättning inom idrott	11
3. Fritid för barn och unga med funktionsnedsättning.....	11
3.1 Behov av bättre samverkan och ökad kunskap.....	12
3.2 Barn och unga med svåra funktionsnedsättningar vill och kan ge synpunkter om de får möjlighet	12
3.3 Stor ensamhet bland dem med neuropsykiatrisk diagnos	13
3.4 Varför behövs stöd?	13
3.5 Tungt för vårdnadshavare	14
3.6 Vilka lagstadgade stöd finns för fritiden?.....	15
3.7 Stort behov av ökad samverkan kommun – habilitering	16
3.8 LSS – en förebyggande insats	16
4. Vad kan vi göra?.....	18
4.1 Nå ökad delaktighet	19
4.2 Utveckling av kulturskolan	21
4.3 Utveckling av Idrotten	22
4.4 Utveckling av verksamhet för barn och unga med funktionsnedsättning	23
4.5 Förslag till utveckling i kommunerna	28
4.6 Regelverk, funktioner och bemötande för gruppen funktionsnedsatta	28

5. Landstingets roll.....	30
5.1 Kommunikation och transporter	30
5.2 Resurscentrum – fritid och kultur för barn och unga med funktionsnedsättning	30
5.3 Utredda kostnadstäckande ersättning mellan kommuner.....	31
5.4 Regionalt nätverk – inspiration	31
Referenslitteratur	32

1. Delprojektets bakgrund och syften

1.1 Bakgrund

Denna rapport avser ett delprojekt med namnet **Fritidsaktiviteter där jag vill och där det passar mig**. Projektet är i sin helhet finansierat av Allmänna Arvsfonden som har FSKF (Föreningen Storstockholms kultur- och fritidschefer) som mottagare av projektmedel. Projektet är kopplat till den 3-åriga utvecklingsstrategin **Regionalt utvecklad kulturskola och regionalt utvecklad tillgång till idrottsanläggningar** som drivs av kommunerna i Stockholms län tillsammans med Kulturförvaltningen, Stockholms läns landsting och Stockholmsidrotten.

Rapporten tar sikte på att tydliggöra olika problemställningar vad gäller idrottsverksamhet och verksamhet i kulturskola utifrån tillgänglighet, snedrekrytering och geografisk rörlighet liksom betydelsen av att nå flera utifrån ett medborgarperspektiv med en demokratisk grundsyn om alla barns och ungas lika rätt att ta del i den verksamhet som erbjuds. Rapporten avser också att utifrån skilda perspektiv bidra med ökad kunskap och vara ett inspirerande stöd för berörda parter.

Utgångspunkten är att öka barns och ungas delaktighet för att bidra med ökad kunskap om **barns perspektiv** till huvudprojektet. Det är stor skillnad mellan ett uttalande av en vuxen och när det är barnets egen uppfattning som kommer fram, det är därför de olika begreppen barnperspektiv och barns/barnets (eget) perspektiv har myntats. Det tillhör barnets rättigheter att vara delaktig och bli lyssnad på i frågor som rör henne eller honom. Barns självuppskattning ökar och självbilden stärks vilket ger goda förutsättningar att klara utmaningar i livet vilket hänger samman med att barnet blir sett och lyssnat på, har inflytande över samt förstår och kan påverka sin situation.

Att vara delaktig i kultur- och fritidsaktiviteter kan öka barns och ungas välbefinnande, bidra till ökade sociala kontakter och ge dem möjligheter att lära känna hur samhället fungerar. Verksamheten kan erbjuda en gemenskap men också vara ett forum för barn och unga att säga sin åsikt och vara med och påverka. Om mötesplatser erbjuds där barn och unga med olika bakgrund kan mötas är det möjligt att nå en ökad förståelse mellan olika grupper.

1.2 Följande mål beskriver projektets övergripande syften:

Utifrån ett barnperspektiv:

Barn och unga ska kunna ta del i och ha inflytande på hur verksamheterna utvecklas.

Barn och unga ska oavsett bakgrund kunna delta i offentligfinansierade fritidsaktiviteter.

Barn och unga ska kunna ta del av ett bredare kultur- och idrottsutbud i och med att kommuner samarbetar över gränserna.

Utbudet ska vara angeläget för barn och unga.

Barn och unga ska känna till vad som erbjuds.

Barn och unga ska känna sig trygga i att ta sig till verksamheter i andra kommuner.

Barn och unga ska känna sig trygga när de deltar i kulturskole- och idrottsverksamheter.

1.3 Utifrån ett kommunalt perspektiv:

Kommunerna ska bli inspirerade av detta material i sitt fortsatta samarbete.

Kommunerna ska få ökad kunskap om hur man kan jobba långsiktigt med ökad delaktighet i sitt fritidsarbete.

Kommunerna ska få ökad kunskap om barns och ungas intresse för och erfarenheter av fritidsaktiviteter och omsätta denna aktivt.

Kommunerna ska få ökad kunskap om hur barn och unga ser på ökad rörlighet över kommungränserna.

1.4 Utifrån ett regionalt perspektiv:

Landstinget ska få ökad kunskap om barns och ungas intresse för och förutsättningar för att utöva kultur i kulturskola respektive i idrottsverksamhet.

Landstinget ska få ökad kunskap om hur den regionala nivån, utifrån barns och ungas behov, kan bidra till att öka barns och ungas delaktighet i ett fortsatt samarbete med länets kommuner.

1.5 Sammanfattning

Varje år avsätter länets kommuner stora resurser till fritidsaktiviteter för barn och unga. Veldig många tar också del av detta utbud. Men trots stor spridning och till stor del låga avgifter är det många som av olika anledningar inte är inkluderade eller har tappat lusten att delta. Därför är tanken med denna förstudie att utifrån en demokratisk grundsyn om alla barns och ungas lika rätt till delaktighet ge länets kommuner, Stockholms läns landsting och Stockholmsidrotten inspiration och lättillgänglig kunskap om hur fler kan känna sig inkluderade i länets fritidsutbud.

En grupp som lyfts fram särskilt i förstudien är barn och unga med funktionsnedsättning. Dessa barn och deras familjer har tuffare förutsättningar än andra. Det gör att det är svårare att delta i fritidsaktiviteter och behovet av smarta kommunala lösningar och strukturer är stort. Att ha en aktiv fritid och träffa kompisar kan ha en mycket stor betydelse för dessa barn vars liv inte sällan präglas av passivitet och social isolering. Genom medvetna arbetsätt kan kommunerna öka delaktigheten för denna grupp och öka deras möjligheter för att få en hög livskvalitet.

En central del av denna förstudie är de vittnesmål från barn och unga över hela länet; de berättar om att växa upp på landsbygden, om långa resor över länet för att få göra "sin grej", om hur fritiden ter sig i en segregerad stadsdel och om betydelsen av att få träffa sina kompisar. Dessa vittnesmål avser att ge huvudprojektet, *Regionalt utvecklad kulturskola och regionalt utvecklad tillgång till idrottsanläggningar* ett bättre diskussions- och beslutsunderlag.

2. Barn och unga ska få vara delaktiga i sin fritid

Den här rapporten lyfter fram delaktighet utifrån två aspekter: dels att barn och unga ska kunna vara delaktiga och ha inflytande i de verksamheter de deltar i och dels att alla barn och unga – oavsett bakgrund eller personliga förutsättningar – ska kunna delta i fritidsaktiviteter. Att arbeta med delaktighet innebär att tillämpa ett barnperspektiv och ett ungdomsperspektiv i de kommunala beslutsprocesserna. För detta krävs att det finns en uppdaterad kunskap om målgruppernas levnadsvillkor men också att deras egna erfarenheter har efterfrågats. Det krävs också att dessa perspektiv integreras i de kommunala rutinerna, det vill säga i styr- och uppföljningssystem, så att detta förhållningssätt inte står och faller med engagerade eldsjälar. Sollentuna kommun har sedan några år tillbaka etablerat ett så kallat *barnbokslut* som är en slags beskrivning av nuläget med utgångspunkt i FN:s barnkonvention.

Ur Barnbokslut 2015, Sollentuna kommun:

"Det finns en risk att barns behov glöms bort eftersom de inte har samma möjligheter som vuxna att ta plats och ge uttryck för sina rättigheter och behov. En stor utmaning ligger i att skapa former för att ta tillvara deras erfarenheter och kunskap i bland annat beslutsprocesser. Barnperspektivet är inte enbart relevant inom traditionella barn- och ungdomsverksamheter såsom skola, barnomsorg, fritid och socialtjänst. Barn och unga

berörs även i allra högsta grad av beslut inom tekniska förvaltningar, till exempel i frågor gällande trafik, stadsplanering och miljö.”

Barnbokslutet kan ses som ett levande verktyg för att samlat belysa hur kommunen arbetar med barns rättigheter och hur barnperspektivet kan beaktas vid beslut och insatser.

Demokratiutredningen (SOU 2016:5) menar att kommuner och landsting bör anta ett regelverk för hur ungas perspektiv ska tillgodoses i beslutsprocesserna liksom en policy eller en handlingsplan för den lokala ungdomspolitikerna. De skriver att:

”Målsättningen ska vara ”en hållbar demokrati som kännetecknas av delaktighet och jämlikt inflytande”. Vi menar att demokratin blir starkare när det är många som deltar och upplever sig vara delaktiga i samhället. Ett brett deltagande ger bättre förutsättningar för att fler röster ska kunna komma till uttryck, vilket gör att inflytandet kan bli mer jämlikt. Ett jämlikt inflytande förutsätter också att alla har samma möjligheter att delta och påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.”

Demokratiutredningen och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF, f.d. Ungdomsstyrelsen) föreslår att kommuner och landsting bör tillgodose ungas perspektiv i beslutsprocesserna till exempel genom *inflytandeforum* där unga inbjuds att medverka i politiska beslutsprocesser. Det handlar både om kommunala mötesplatser för exempelvis ungdomsråd och ungdomsparlament, men också kontakter mellan unga och folkrörelsernas olika aktörer. Men det finns en risk att det bara blir unga med starkt socialt och kulturellt kapital som kommer att delta eftersom det är få unga som lever i socialt utsatta bostadsområden som sitter med i sådana forum. Det kan hänga samman med att unga, som har minst en arbetslös eller sjukskriven förälder, tror mindre på sina möjligheter att föra fram sina åsikter till dem som bestämmer i kommunen. Även unga med upplevd dålig hälsa respektive dålig självkänsla har lägre tilltro till sina möjligheter att föra fram åsikter.

2.1 Hur många är de?

Stockholms län har en ung befolkning. Länsstyrelsen skriver att regionen har en oproportionerligt stor andel personer 0–13 år. Mer konkret är det över en halv miljon barn och unga 0–19 år som växer upp i länet (542 000 st. 2016). Det är nära 5 % fler på bara tre år och kring 2020 antas gruppen att vara fler än 600 000 st. I takt med att den redan stora målgruppen växer ytterligare kommer trycket på kommunerna att öka vad gäller att kunna erbjuda sina unga medborgare relevanta och tillgängliga fritidsaktiviteter. Hur många av dessa barn som har en funktionsnedsättning är svårare att beräkna. Utgår man ifrån barn och unga i grundsärskola och gymnasiesärskola fångas en del barn upp. I Stockholms län går 3 860 barn i kommunal grundsärskola (1 716 och 351 i fristående) och i gymnasiesärskola (1 402 och 391 i fristående). I särskola går i första hand barn och unga med olika typer av intellektuella funktionsnedsättningar (f.d. utvecklingsstörning). Dessa barn och unga men även andra och deras familjer kommer till *Habilitering & Hälsa* vid Stockholms läns landsting för att få mer kunskap och olika former av stöd. Den som har fysiska funktionsnedsättningar går vanligtvis i vanlig skola men kan ändå behöva extra stöd i samband med fritidsaktiviteter. Även barn och unga med neuropsykiatriska osynliga hinder (NPF t.ex. ADHD och Asperger) kommer till *Habilitering & Hälsa* och under 2016 var det ca 10 000 barn 0–15 år som de hade kontakt med. Beroende på typ och kombination av funktionsnedsättning behöver dessa barn och unga olika typer av stöd och hjälp för att kunna delta i fritidsaktiviteter.

2.2 Att resa i länet

Stockholms län har jämfört med många andra län väldigt goda kommunikationer vilket underlättar för att barn och unga ska kunna delta i olika fritidsaktiviteter. Ett utbyggt pendeltågsnät gör det möjligt att snabbt röra sig över långa avstånd. Tunnelbanenätet och annan spårbunden trafik samt bussar trafikerar Stockholms stad där 40 % av länets befolkning bor medan det är pendeltåg och busstrafiken som servar det stora flertalet kommuner i länet. Det innebär att barn och unga i länet har förhållandevis goda förutsättningar att kunna förflytta sig över kommungränser.

Idag är en stor del av länets barn och unga rörliga. Rörligheten ökar med åldern och tillgänglig statistik visar att uppåt 50 000 barn och unga lämnar sin hemkommun löpande för att gå i skola i en annan kommun, framför allt i gymnasieskolan. Men barn och unga rör sig också över kommungränserna för att flytta mellan separerade föräldrar, för delta i idrottsverksamheter och i någon utsträckning även för att delta i kulturskola. Under 2014/15 var det 508 barn och unga som deltog i andra kommuners kulturskoleutbud varav 206 stycken i Kulturskolan Stockholm. Hur barn och unga reser till sina fritidsverksamheter vet vi inte, men sannolikt är det många föräldrar som skjutsar medan andra åker med kommunala färdmedel och ett mindre antal med färdtjänst. Barn och unga med funktionsnedsättning som deltar i en anpassad fritidsverksamhet är ofta mer vana än andra barn att resa långt för att träffa sina kompisar.

En grundläggande förutsättning för att kunna ta del av de goda kommunikationerna är ett SL-kort. För den som är under 20 år finns skolbiljetter att köpa terminsvis. De barn som bor långt från sin skola är däremot berättigade till kostnadsfria skolkort. Dessa kort gäller vardagar till kl. 19.00. För att kunna resa efter kl. 19.00 och på helger och lov behövs en så kallad fritidsbiljett. Fritidsbiljetten kostar 720 kr för 120 dagar eller ca 2 160 kr per år. Det kan därför vara svårt för vissa barn som växer upp i socioekonomiskt svagare omständigheter att resa på fritiden. Somliga familjer har kanske inte möjlighet att köpa fritidskort på SL och har kanske heller inte tillgång till bil så barnet kan få skjuts.

Färdtjänsten är viktig för de barn och unga med funktionsnedsättning som behöver sådan hjälp. De barn och unga med funktionsnedsättning som använder färdtjänst betalar 74 kr per påbörjad 30 kilometer. Den som är under 20 år har ett högkostnadsskydd vid 550 kr per månad.

Hur kommun och landsting tillsammans kan underlätta för barns och ungas resande är en viktig fråga för de unga medborgarnas tillgång till fritidsaktiviteter. Avsnitt 4, om barns och ungas egna erfarenheter, visar på både små och större hinder och kan vara ett bra diskussionsunderlag i det fortsatta arbetet.

2.3 Fritidsskjuts

Den största delen av de fritidsaktiviteter som barn och unga erbjuds är verksamheter som på ett eller annat sätt är skattefinansierade. För den som bor långt ifrån sin skola och har rätt till skolskjuts kan det vara omöjligt att kunna delta i en idrott eller kulturskoleverksamhet som hen är intresserad av. Detta hänger ihop med att kommunernas riktlinjer för skolskjuts vanligen inte medger annat än skjuts från skolan till hemmet. För den som saknar vårdnadshavare som kan ge skjuts till en aktivitet uppstår därmed hinder för att delta. Det finns också en förhållandevis stor grupp barn som lever i familjer som inte har råd med ett kollektivtrafik-kort om de ska betala det själva.

Det finns inget som hindrar en kommun från att medge skjuts till och från fritidsaktiviteter. Det finns exempel på kommuner i landet där elever får skolkort som fungerar även på "fritids-tid". I Jämtlands län har man gått ännu längre och erbjuder gratis busskort för alla i åldrarna 6-19 år vilket har ökat bussresandet med 50 %. I mer glest befolkade delar kan även andra lösningar än befintlig kollektivtrafik

komma i fråga. Glest befolkade delar finns även i ett län som Stockholm. Med en skolskjuts som kan inkludera fritidsaktiviteter skulle möjligheterna att ta del i idrott och kulturskola öka avsevärt för barn som bor så att de har rätt till skolskjuts.

2.4 Nationella mål och lagar

Kommunala verksamheter prioriterar barn och unga och deras rättigheter. Samtidigt är kultur- och fritidsverksamheter frivilliga kommunala åtaganden som inte är lagstadgade. Istället stadgas rätten till delaktighet, kultur och fritid både i FN:s konvention om barnets rättigheter och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Därutöver finns nationella mål som beslutats av riksdagen. Även om nationella mål enbart är vägledande för kommuner och landsting/regioner är det många som i sitt lokala arbete med att formulera handlingsplaner och annan policy för fritidsområdet utgår ifrån FN:s barnkonvention och från nationella mål.

Men de facto finns vissa lagar som är kopplade till fritiden. Socialtjänstlagen 5 kap 1§ stadgar kommunernas ansvar för att *”i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och unga”* och vad gäller barn och unga med funktionsnedsättning anges i 5 kap §7 : *”Socialnämnden skall verka för att människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra.”*

Fritiden är stort, brett och mångfasetterat område som bland annat berör idrottspolitik, kulturpolitik, ungdomspolitik, jämställdhetspolitik, folkhälsopolitik och funktionshinderspolitik. Därför är det viktigt, men också svårt, att anta en gemensam utgångspunkt när vi talar om barns och ungas fritid i sin helhet. Idrottens organisation ser till exempel annorlunda ut jämfört med kulturens och olika mål styr de olika områdena. Men alla har de gemensamt att de prioriterar barn och unga.

Ungas fritid är en del av den nationella ungdomspolitiken och målet för ungdomspolitiken är att alla ungdomar mellan 13 och 25 år ska ha goda levnadsvillkor, de ska mått att forma sina liv och ha inflytande över samhällsutvecklingen. De ungdomspolitiska målen utgår i sin tur ifrån målen för den nationella folkhälsopolitiken som prioriterar barn och unga genom att ge dem ett helt eget mål: trygga och goda uppväxtvillkor är avgörande för barns och ungdomars hälsa och för folkhälsan på lång sikt. Utifrån denna grund har många kommuner har utformat en egen ungdomspolitik medan andra, som Stockholms stad, saknar en sådan.

Inom kulturområdet finns nationella kulturpolitiska mål som särskilt lyfter fram barns och ungas rätt till kultur. Det kommunala engagemanget i musik- och kulturskolor är stort och är en helt kommunalt finansierad verksamhet utan vare sig statlig styrning eller resurstilldelning.

Målen för föreningsidrotten är att den ska vila på demokratiska värden – idrottsrörelsens dörrar ska stå öppna för alla som vill vara med, den ska bidra till att utveckla flickors och pojkars intresse för att idrotta och medverka till en god folkhälsa. Verksamheterna ska även bedrivas ur ett barnrättsperspektiv. Resurserna kommer från stat, kommun och landsting. Men eftersom de statliga medlen fördelas genom Riksidrottsförbundet och verksamheten bygger på ideellt föreningsengagemang ligger en stor del av genomförandansvaret på dem som frivilligt engagerar sig. Föreningsarbetet står och faller med de lokala ledarna som ofta är föräldrar som gör detta med låga eller inga arvoden på sin fritid. Det gör att den kommunala styrningen av verksamheten blir mer indirekt och är relativt svag, även om arbetet med fritidens fysiska infrastruktur med idrottsanläggningar och bidragsfördelning, sköts av kommunala förvaltningar.

Grunden för dagens funktionshinderspolitik är att personer med funktionsnedsättning ska ha samma möjligheter och rättigheter som andra medborgare. Målen handlar om att eftersträva ett samhälle

med mångfald som grund där funktionsnedsatta är fullt delaktiga och levnadsvillkoren för olika kön är jämlika. Flickor och pojkar lyfts särskilt fram i arbetet med att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet, för att förebygga och bekämpa diskriminering och för ökad självständighet och självbestämmande.

Funktionshinderspolitiken är komplex; den omfattar i sig ett flertal politikområden och aktörerna är många som har en koppling till dessa barns fritidsliv. Därför har många kommuner valt att etablera särskilda funktioner som har ett samordnande ansvar. Även Habilitering & Hälsa vid SLL möter många av dessa barn och deras föräldrar och de har en stor kunskap om familjernas livsvillkor och möjligheter till en aktiv fritid.

2.5 Är barn och unga delaktiga?

Frågan om ungas delaktighet generellt har Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) i uppdrag av regeringen att följa. Enligt en enkät från myndigheten 2009 kände sig ungefär en tredjedel av alla unga 16–25 år helt eller delvis delaktiga i det svenska samhället och var fjärde ungdom kände sig inte alls eller knappt delaktig. Samtidigt finns ett stort intresse för samhällsfrågor som inte svarar mot den låga upplevelsen av delaktighet; uppemot 60 % av de unga är intresserade av samhällsfrågor och intresset stiger med ökande ålder. Enligt *Ung idag 2016* är knappt hälften av de mellan 16 och 25 år intresserade av att påverka i frågor som rör kommunen. Trots det är det bara 17 % som upplever att de har möjlighet att föra fram idéer till beslutsfattare, vilket ändå är en fördubbling jämfört med 2004.

Inom föreningsidrotten och kulturskolan finns en övervikt av barn och unga till föräldrar med högre utbildning och goda socioekonomiska förutsättningar. För unga med begränsade ekonomiska resurser, utrikes födda tjejer, unga hbtq-personer och unga med funktionsnedsättning, skriver MUCF i *Fokus 10*, att mycket arbete återstår innan det går att säga att målen om goda levnadsvillkor för alla inom den fria tidens område har nåtts.

Denna bild bekräftas av studien *Ungas livsstil i låg- och högstatusområden*; unga i socioekonomiskt utsatta områden deltar betydligt mindre i fritidsaktiviteter jämfört med områden med hög medelinkomst. Det ska ses i ljuset av att dessa unga också skattar sin hälsa och livskvalitet sämre och att det också är en lägre andel bland tjejerna i dessa områden som trivs bra med sin fritid. Ser vi på kulturskolan kan man se att samma grupper deltar i betydligt mindre utsträckning. Det ska däremot inte tolkas som ett ointresse utan beror snarare på att det finns andra hinder som gör att unga inte deltar i verksamheterna. Det kan bero på bristande ekonomiska resurser, föräldrarnas egna erfarenheter och föräldrarnas utbildningsnivå men det beror även på utbudet och kulturskolans verksamhetsformer enligt *Kulturskoleutredningen (SOU 2016:69)*. Även i *Ungdomsbarometern* framkommer att familjernas ekonomi och ungdomars idrottsutövning hänger samman på så sätt att i familjer med bättre ekonomi deltar barn och unga i högre utsträckning i föreningsidrotten än i familjer med sämre ekonomi.

2.6 Deltagande i idrott

Idrotten är en i huvudsak skattefinansierad verksamhet. Dessutom tillkommer stora ideella insatser samt deltagaravgifter. Idrotten i länet når många och den senaste mätningen visar att uppemot 245 000 barn och unga 5–16 år deltog i föreningsburna idrottsaktiviteter i länet. Det är många barn och unga som deltar i idrott och de gör det av olika skäl. En del har det forskningen kallar för *stark eller svag idrottsidentitet*. En person med en stark idrottsidentitet vill ägna mycket tid åt att idrotta, idrotten har stor betydelse och personen ofta är framgångsrik. En person med svag idrottsidentitet ser idrotten som något kul men lägger inte ner så mycket tid på idrotten och ser inte någon (professionell) framtid inom idrotten. Mellan dessa pooler befinner sig resten.

Sedan 2004 är det allt fler unga som lämnar idrotten trots den statliga satsningen *Handslaget* som inleddes 2003 och som fortsatte i form av *Idrottslyftet* 2007. Centrum för idrottsforskning skriver att idrottsföreningar har prövat en stor mängd av strategier för att minska avhoppet – men att klubbarna samtidigt är starkt förankrade i en traditionell syn på idrott som är liktydigt med mer krävande träning inriktad på tävlingsverksamhet. Ett allt för starkt fokus på tävlingsidrott har begränsat möjligheten att tänka nytt, bryta invanda rutiner och pröva nya förhållningssätt.

Minskningen är generell men är störst bland tjejer. Redan i åldern 13–16 år minskar deltagandet bland tjejer vilket inte enbart kan förklaras med förändringar i ålderspopulationen och i åldrarna 17–20 år är minskar deltagandet allt mer. I den årliga *Ungdomsbarometern* ställs frågor till unga om vad det är som påverkar deras idrottande. Det framkommer att allt fler tjejer upplever att de inte duger, att de saknar en idrott som passar dem och att de inte har råd. Det är också allt fler unga som menar att de inte idrottar för att de inte orkar eller inte har tid. I samma enkät tillfrågades unga om vad som skulle få dem att börja idrotta och många svarar att de skulle vilja utöva en aktivitet bara på skoj, utan att satsa, men också att det är viktigt att aktiviteten är i personens närområde liksom att det finns kompisar som också deltar.

Riksidrottsförbundet ser problematiken och har tagit fram ett nytt mål med ambitionen att vara en rörelse för ett livslångt idrottande. Förbundet vill lämna sitt traditionella synsätt på idrottsrörelsen som en pyramid, med en bred bas av barn- och ungdomar och en spetsig topp som utgör elitidrotten. Istället finns en vilja att se idrottsrörelsen som en rektangel där såväl barn, unga, vuxna och äldre ska ha möjlighet att idrotta i en förening under hela livet på sina egna villkor, oavsett ålder och ambitionsnivå.

2.7 Deltagande i kulturskola

Den kommunala kulturskolan är en i huvudsak skattefinansierad verksamhet. Många kommuner har formulerat mål för verksamheten, som att den utifrån en demokratisk grundsyn ska nå många och vara öppen för de barn och unga som vill delta. Alla kommuner i Stockholms län bedriver musik- eller kulturskoleverksamhet. Några olika organisationsmodeller tillämpas och variationen är stor vad gäller terminsavgifter. Ingen exakt sammanställning över hur många länets musik- och kulturskolor når har gjorts ännu men antal platser för barn och unga till och med 18 år beräknades till knappt 45 000 stycken läsåret 2014/15.

Till skillnad från föreningsidrotten är den kommunala kulturskolan i mycket liten utsträckning tillgänglig för barn och unga som inte är skrivna i den berörda kommunen. Två grannkommuner har genom avtal ett samarbete men det stora flertalet tillämpar dubbel taxa och ett fåtal tar inte emot elever från andra kommuner.

Barns och ungas delaktighet vad gäller kulturskola inom en och samma kommun är ofta skev eftersom det inte är ett genomsnitt av länets barn och unga som deltar i verksamheten. Det har lett till att flera kommuner i länet har initierat särskilda insatser så att deltagarna bättre ska avspegla normalfördelningen av barn i samhället. Deltagandet skiljer sig åt bland annat i olika typer av stadsdelar, på landsbygden jämfört med tätorter och beroende på eventuell funktionsnedsättning. *Kulturskoleutredningen* (SOU 2016:69) skriver att barn till högutbildade föräldrar tenderar att delta i större utsträckning än andra. Detta menar utredningen beror på att dessa föräldrar känner till verksamheten och uppmuntrar sina barn att delta. Några andra hinder som kan göra det svårt att delta är för få platser, dålig tillgänglighet och synliggörande, geografiska avstånd, valda undervisningsformer och utbudets innehåll liksom bristande samarbete med grundskolan. Även deltagaravgifter kan för vissa grupper få en exkluderande effekt. På ett mer strukturellt plan lyfter utredningen fram betydelsen av den lokala synen på kultur. En syn på kultur som *”det lilla extra”* jämfört med en attityd till kultur som en basverksamhet får olika konsekvenser på den lokala

kulturskolans utformning och hänger ihop med ortens lokala tradition, med eldsjälar och politikens kulturintresse.

2.8 Anpassad verksamhet för barn och unga med funktionsnedsättning inom kulturskolan

Enligt en länsövergripande enkät som detta delprojekt genomfört erbjuder ett antal kommuner någon form av anpassad verksamhet för barn och unga med svårare typer av fysisk eller intellektuell funktionsnedsättning. Vanligtvis rör det sig om ett fåtal barn, det vill säga mellan 3 och 10 stycken medan några få kommuner har uppåt trettio barn med i verksamheten. De statliga medel som kan sökas hos Statens kulturråd till kulturskoleutveckling har bidragit positivt och flera kommuner har kunnat starta verksamhet detta år tack vare dessa ökade resurser.

2.9 Anpassad verksamhet för barn och unga med funktionsnedsättning inom idrott

Det saknas idag en exakt siffra på hur många barn och unga med funktionsnedsättning det är som deltar i anpassad verksamhet. Även om idrottsföreningarna redovisar antal personer med funktionsnedsättning digitalt per aktivitetstillfälle sammanställer inte Riksidrottsförbundet detta underlag eftersom materialet sammanställs på en aggregerad nivå. En felkälla som flera personer har lyft fram är också att det är lätt att missa att fylla i blanketten rätt varje gång. Ett enklare sätt skulle kunna vara att funktionsnedsättningen "följer med" personen ifråga efter att deltagandet registrerats. När årlig statistik ska sammanställas kan en avidentifiering göras. Även statistikansvariga på Riksidrottsförbundet ser detta dilemma. Dessvärre pågår inget utvecklingsarbete med denna fråga. För att ett systematiskt kvalitets- och utvecklingsarbete skulle kunna bedrivas krävs enkla former för ett statistiskt uppföljningsarbete. Det vore särskilt angeläget för denna grupp som både tenderar att vara mindre aktiva än andra unga och som kan ha än större behållning av att vara aktiva på sin fritid men tanke på den problematik med ensamhet och social isolering som präglar gruppen som helhet.

Detta projekt har försökt att göra en inventering av hur många i länet som deltar i anpassad verksamhet. Av ca 100 tillfrågade föreningar svarade 20 stycken, vilket sannolikt ska tolkas som att tiden är knapp och inte på ett för litet intresse. Flera av de som svarade lyfte fram hur glada de var för att en sådan undersökning görs och ville passa på att tydliggöra de särskilda förutsättningar som krävs för att genomföra aktiviteter med denna grupp. I de 20 föreningarnas aktiviteter deltog 408 barn och unga. Flera av föreningarna hade mycket få deltagare, 4–6 stycken medan andra hade omkring 20–30 deltagare. En annan siffra från Stockholms parasportförbund visar att 14 634 stycken aktivitetstillfällen genomfördes under vårterminen 2016 av unga under 26 år med funktionsnedsättning.

3. Fritid för barn och unga med funktionsnedsättning

Eftersom delaktigheten för barn och unga med funktionsnedsättning är sämre än andra barn, både vad gäller sin upplevda förmåga att påverka men också genom att dessa i mindre utsträckning deltar i kultur- och fritidsaktiviteter, finns det anledning att dröja lite längre vid förutsättningarna för denna grupp. Malin Bernt, samordnare för fritidsfrågor för barn och unga med funktionsnedsättning i Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning säger att: *"Nyckeln till gott liv är att hitta någon man gillar och blir bekräftad av: Fritidsaktiviteter är ett medel för att nå detta mål. Ge möjligheter för dessa barn och unga att få träffa andra att identifiera sig med och få växa."*

En annan beskrivning ges av Barnombudsmannen och Handikappförbunden i *Mer än bara litet kul: "Livet utanför familj och skola är en viktig del av barns och ungas vardag. Det är bland annat på fritiden som kontakter knyts och fördjupas med kamrater och vuxna. Kultur- och fritidsverksamheter av olika slag är arenor där barn och unga kan prova nya roller och utveckla nya förmågor. Detta är särskilt viktigt under ungdomstiden, då den egna identiteten och självkänslan tar form."*

BO beskriver att många barn och unga med funktionsnedsättningar, av olika skäl, utesluts från kultur- och fritidsverksamheter som bedrivs av kommuner och frivilligorganisationer. De menar att det hänger ihop med att många fritidsförvaltningar anser att det är handikappföreningar, handikappidrotten eller habiliteringen som ska ordna så att barn med funktionsnedsättningar kan ha en aktiv fritid. Sannolikt är det fler orsaker bakom denna bristande tillgänglighet som kan hänga ihop med kunskap, samordning, kommunikation och vilka strukturer en kommun har för att skapa goda förutsättningar gentemot den här gruppen.

3.1 Behov av bättre samverkan och ökad kunskap

MUCF lyfter fram en annan aspekt vad gäller denna grupp efter att de noterat att kommunala fritidsaktiviteter oftast erbjuds bara till dem som är under 20 år. En sådan åldersgräns kan påverka livssituationen för de äldre än 20 år negativt, med ökad ensamhet och sämre hälsa som följd. Detta hänger ihop med att den gemenskap som fritidsaktiviteter ger kan vara det viktigaste eller enda sociala sammanhang dessa personer deltar i. MUCF ser även flera tecken på att möjligheterna att ta del av utbudet är begränsade på grund av hur kommuner tolkar rätten till ledsagning och assistans, brist på samverkan mellan kulturens och fritidens område och socialtjänstens arbete, och att elitsatsningar inom idrott kan göra att unga med funktionsnedsättning kan få allt svårare att trivas och fortsätta i verksamheterna.

Denna bild nyanseras ytterligare av Centrum för idrottsforskning som skriver att idrott kan ha stora och positiva hälsoeffekter för barn och unga med neuropsykiatriska diagnoser vars funktionsnedsättningar är dolda. Idrott kan främja koncentrationsförmågan, stärka självkänslan och hjälpa unga med att reglera sina energibehov vilket i sin tur motverkar rastlöshet, stress och sömnproblem. Men – å andra sidan är det många unga med neuropsykiatriska diagnoser (NPF) som vittnar om hur svårt det kan vara att passa in i en idrottsförening; svårt att passa tider, följa instruktioner, vänta på sin tur och så vidare. Dessutom är kunskapen om NPF ofta begränsad hos tränare och idrottsledare vilket riskerar att leda till missförstånd och felaktigt bemötande. Därför är det av stor vikt att idrottsrörelsen utvecklar sina strategier för att identifiera och hantera dolda handikapp bland ungas idrottande, skriver Centrum för idrottsforskning.

Tips! Dolda utmaningar: Om unga idrottare med osynliga funktionsnedsättningar. Centrum för idrottsforskning 2013:3

3.2 Barn och unga med svåra funktionsnedsättningar vill och kan ge synpunkter om de får möjlighet

I kunskapsöversikten *Lyssna på mig!* av Högskolan i Halmstad, där vetenskapliga internationella studier på området sammanställts, blir det tydligt vilka svårigheter omgivningen kan ha vad gäller att lyssna på barn med funktionsnedsättning och låta dem föra sin egen talan. I centrum står barnet/ungdomen men barnets delaktighet är helt beroende av hur väl samspelet mellan barnet, föräldern och den professionella personen fungerar. Barn i denna grupp kan tycka det är svårt möta personer de är obekanta med, de kan uppleva att de inte blir trodda eller ignorerade och de kan ha svårt att förstå det personalen säger. Även föräldrarna kan, i sin omsorg om att skydda sina barn, bli gatekeepers. Det är lätt att tolka föräldrars beteende som ett överbeskyddande – snarast handlar det om en sorts balansgång:

”Föräldrar behöver stöd från professionella och få diskutera strategier för att balansera ansträngningar med å ena sidan stötta barnens självständighet och å den andra samtidigt värna om barnets säkerhet.”

Om bemötandet från personalen är kompetent och bra, det finns gott om tid och de vuxna litar på att barnet/ungdomen har kompetens och kapacitet att vara delaktig, kan några viktiga hinder vara övervunna.

I *Barn äger* har MFD (Myndigheten för Delaktighet) utifrån ett regeringsuppdrag djupintervjuat barn med funktionsnedsättning om sina liv och hur det fungerar med fritiden. Studien visar att barnen och deras familjer behöver betydligt mer stöd än vad de får idag och att behovet av samordning av myndighetskontakter är mycket stort. Intervjuerna visar att det är fullt möjligt att lyssna på barn med funktionsnedsättning och att de har mycket att berätta om sina upplevelser av de stöd de får. Bilden ovan, av att det inte är personen själv utan föräldrarna som tillsammans med myndighetskontakter fattar beslut utan att barnen varit delaktiga, blir tydlig även här. Föräldrar har upplevt en stor börda i att sköta alla kontakter och att detta är mycket tidskrävande. De vill också i flera fall skydda barnet från alla kontakter vilket gör att barnen ofta inte involveras i samtal och möten som berör dem.

3.3 Stor ensamhet bland dem med neuropsykiatrisk diagnos

Barnens berättelser om fritiden skiljer sig åt, skriver MFD, och de med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning beskriver en fritid helt utan aktiviteter och kompisar medan de övriga barnen oftare deltar i någon form av fritidsaktivitet. Några slutsatser som dras är att funktionsnedsättningen, föräldrarnas ork och ekonomi styr barnens fritidsaktiviteter. Eftersom majoriteten av barnen med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning har ett eller flera syskon med samma diagnos och ibland en förälder med samma diagnos, uppstår extra slitningar i familjen.

Barnen med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning berättar om svåra förutsättningar och villkor inom alla områden som tas upp i studien. Konsekvenserna för barnen blir allvarliga och det finns en tydlig brist på framtidstro bland dessa barn. Ensamheten beskrivs av barnen som störst på fritiden och allra störst på helgerna. Få kompisar leder till en fritid hemma tillsammans med syskon och husdjur.

Kunskapen om livsvillkoren för barn med funktionsnedsättning är generellt låg och föräldrarna vittnar om en tuff vardag där man många gånger får kämpa mot myndigheter snarare än att få den hjälp och stöd man så väl behöver. De äldre barnen beskriver att de har skuld känslor för att deras funktionsnedsättning påverkar övriga i familjen negativt, inte minst föräldrarna arbetsbörda.

Tips!

Barn äger. MFD:s slutsatser och förslag, 2014.

Föreningen Make Equal (fd Crossing Borders): Jämlikhetseffekten är Make Equals metod som tagits fram för att hjälpa organisationer och företag att nå och inkludera målgrupper som de har svårt att nå.

3.4 Varför behövs stöd?

På grund av de belastningar det innebär att leva med en funktionsnedsättning drabbas både barnen och deras familjer i högre utsträckning än andra av sämre hälsa och utsatthet.

Hälsoproblem och utsatthet

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor hade 2012 i uppdrag av regeringen att belysa vilka levnadsvillkoren är för unga med funktionsnedsättning. Nedan punkter är ett urval ur den rapporten.

- Andelen funktionsnedsatta som är mycket eller ganska missnöjda med sina liv är fem gånger så stor som bland övriga unga, 21 procent jämfört med 4 procent.
- Andelen i gruppen som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som ganska eller mycket dåligt är fyra gånger så hög som bland övriga unga, 17 procent jämfört med 4 procent.
- En nästan tre gånger så stor andel bland unga med funktionsnedsättning har blivit utsatta för misshandel det senaste halvåret (14 procent) jämfört bland övriga unga (5 procent).
- Unga med funktionsnedsättning ser i större utsträckning negativt på framtiden, 7,7 procent i gruppen med funktionsnedsättning är mycket pessimistiska jämfört med 1,7 procent bland övriga unga.
- Att ha ont i magen är vanligast bland tjejer med funktionsnedsättning. Andelen tjejer som har haft tre stressrelaterade symptom flera gånger i veckan är 13 procent, jämfört med 4 procent bland killar.
- Över 55 procent bland tjejer med funktionsnedsättning har varit med om att någon på nätet försökt att få dem att prata om sex eller skicka bilder med sexuellt innehåll när de inte har velat. Av dessa hade 16 procent varit med om det en gång och hela 40 procent hade varit med om det flera gånger.

Denna mörka bild bekräftas också av Stiftelsen Allmänna Barnhuset som i sin rapport till regeringen *Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar* skriver att barn med funktionsnedsättning löper högre risk än jämnåriga att bli utsatta för misshandel i hemmet, antingen av en förälder eller av någon som vid tillfället har ett föräldraansvar, och att de oftare än andra barn blir utsatta för mobbing.

Socialstyrelsens rapport *Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning* beskriver nuläget vad gäller sådana insatser nationellt och riktar sig till beslutsfattare inom stat, landsting och kommun. Även här slås fast att våldsutsattheten är högre bland personer med funktionsnedsättning jämfört med övrig befolkning, men att informationen och stödet inte alltid är anpassat för de behov som dessa personer kan ha. Information om våld i nära relationer behöver tillgängliggöras på kommunernas webbplatser som lättläst eller med en "lyssna"-funktion. Flertalet kommuner har tagit fram tryckt information för barn om våld, men den är sällan anpassad för barn med funktionsnedsättning. Ett fåtal kommuner har särskilt anpassad information för barn med funktionsnedsättning, exempelvis informationsfolder med picto-grambilder eller annan bildkommunikation.

Tips! *Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning*, 2017. Socialstyrelsen.

Ett annat sätt att se på möjligheten till breda fritidsaktiviteter för barn och unga med neuropsykiatriska funktionshinder är som en del i ett långsiktigt våldsförebyggande arbete. Dessa barn kan ha svårt att trivas och lyckas i skolan vilket är en stark skyddsfaktor. Sett till att en hög andel av våra lagöverträdare lider av dessa funktionsnedsättningar kan insatser inom fritidsområdet vara högst motiverade.

3.5 Tungt för vårdnadshavare

Att bli förälder till ett barn med funktionsnedsättning, eller att ens barn får en skada eller sjukdom senare under sin uppväxt, kan beskrivas som en livshistorisk förändring, skriver Socialstyrelsen i sin

bok *Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning*. Skriften är en handbok och ger en grund för hur politiker och tjänstemän i ledande ställning, handläggare, chefer, omsorgspersonal, föräldrar, intresseorganisationer med flera bör arbeta utifrån *Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade* med fokus på barn och unga. Hur vardagen i dessa familjer kan se ut beskrivs mycket konkret och hur föräldrarna nu möter en ny del av samhället i en påtaglig beroendeposition:

”Att ha ett barn med funktionsnedsättning kan vara slitsamt, t.ex. med oro, störd sömn, få tillfällen till egen tid eller få möjligheter att upprätthålla sociala kontakter. Även om barnet är välkommet och älskat kan det vara svårt att få vardagen att fungera rent praktiskt. Situationen kan tära på självkänslan, tilliten till föräldraförmågan och relationerna i familjen. Orken räcker t.ex. inte alltid till för att ge syskon den uppmärksamhet som de behöver. Föräldrarna behöver ofta extra god förmåga att konstruktivt hantera allehanda såväl känslomässiga som praktiska och relationsmässiga situationer. Den extra stress som detta innebär kan i sin tur minska orken hos föräldrarna. Det är dessutom vanligt att familjerna är beroende av myndigheters beslut och samarbete, vilket inte sällan är en källa till frustration. Ofta innebär situationen även ekonomiska oppoffringar.”

Dessa barn blir beroende av sina föräldrar under lång tid och föräldrarnas ansvar kräver mer av åtaganden, tid, ork, uthållighet, initiativtagande än för andra jämnåriga. Förutom att föräldrarna ska känna till vilka insatser som finns, vad dessa innebär och vart de ska vända sig för att få sina behov tillgodosedda så ska de även samordna kontakterna och förmedla information till berörda.

Denna press på föräldrarna ger orsak till stress, belastningssmärtor och sömnproblem. Under senare år har familjens ansvar för sina barns behov av omsorg ökat och om samma utveckling fortsätter kommer familjernas välfärd och hälsa att försämrats, skriver Socialstyrelsen. Statistik visar att föräldrar till barn med funktionsnedsättning har lägre levnadsstandard än andra föräldrar. De är oftare sjukskrivna och arbetar oftare deltid. Det finns också fler ensamstående föräldrar i denna grupp. Förvärvsfrekvensen är också lägre för föräldrar, särskilt för mammor, som har barn med funktionsnedsättning.

Tips! *Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning*. Socialstyrelsen 2014

3.6 Vilka lagstadgade stöd finns för fritiden?

På grund av de särskilda förutsättningar som dessa barn och unga och deras familjer lever under har olika stödsystem byggts upp. När det gäller fritiden specifikt spelar landstingens habilitering stor roll. Här i länet finns Habilitering & Hälsa vid Stockholms läns landsting som erbjuder råd, stöd och behandling till barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning. De ger också stöd till föräldrar, andra närstående och nätverk. Basen i verksamheten är ett antal lokala habiliteringscenter spridda över länet. Dit är bl.a. personer med intellektuell funktionsnedsättning, autismspektrumdiagnos, rörelsenedsättning och flerfunktionshinder välkomna. Inom Habilitering & Hälsa finns också ett flertal specialiserade verksamheter t.ex. Adhd-center, Asperger-center, Autism-center små barn och UNG samtalsgrupper.

Habilitering – en nyckelaktör på väg mot egen fritid

Habilitering ges i form av olika typer av insatser för att en person med medfödd eller tidigt förvärvat funktionsnedsättning ska kunna utveckla och bibehålla bästa möjliga funktionsförmåga, utifrån sina behov och förutsättningar. Målet är att utveckla barnets starka sidor, träna de funktioner som orsakar problem, anpassa miljön och ge familjen stöd att hantera situationen på bästa sätt så att skapa förutsättningar för ett självständigt liv och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Det handlar också om att ge förutsättningar för en rik fritid.

”Samverkan är ett måste mellan kommunen, habiliteringen och föreningarna. Det är viktigt att jobba

övergripande i hela kommunen – och över stadsdelsgränserna i de större kommunerna.”

Jan Bengtsson, sammankallande i Friskusgruppen i Malmö

Barn- och ungdomshabiliteringen möter många barn med funktionsnedsättningar och är därför både en helt central samverkanspart och en ”inkörsport” till fritidsaktiviteter för barnen själva. Såväl kulturinriktade eller idrottsinriktade insatser förekommer, ofta i samarbete med föreningslivet. I Malmö finns TeaterPIX som startades med hjälp av barnhabiliteringen och Fritid Malmö. Flera ungdomar har utvecklats positivt genom denna teater. En 10-årig pojke med autism började tala för första gången i sitt liv genom att på scen säga sina repliker. Då hade han varit en del av gruppen i två år. Ett annat exempel är Judoklubben Kaisho i Helsingborg som får många deltagare via habiliteringen. Barn med funktionsnedsättningar, bland annat grava rörelsehinder, ingår i klubbens ordinarie träningsgrupper men de har en särskilt utsedd träningskompis som stöd. Träningsmomenten har också anpassats till barnens fysiska och psykiska förmåga. Exempelen är hämtade från *Mer än bara lite kul*, se nedan.

Tips! *Mer än bara lite kul. En skrift om hur vi kan utveckla fritiden för barn och unga med funktionsnedsättningar.* Handikappförbundens samarbetsorganisation och BO 2007.

Många habiliteringar i landet ser det som sin uppgift att ge dessa barn och ungdomar en rik och utvecklande fritid utifrån barnens egna intressen och önskemål. En aktiv fritid har positiva effekter på barnens utveckling och insatser för fritiden betraktas som en del av behandlingen. Fritidssamordnare inom Habiliteringen fungerar som ett aktivt stöd för barnen och är en länk ut till olika aktiviteter. I dagens organisation av Habilitering & Hälsa vid SLL finns inga sådana funktioner.

3.7 Stort behov av ökad samverkan kommun – habilitering

Samverkan mellan kommunala fritidsförvaltningar och habiliteringar i landstingens regi behöver öka liksom insikten om varför sådan samverkan behövs. En sådan samverkan är idag anmärkningsvärt liten, menar Handikappförbunden och Barnombudsmannen i rapporten *Fritid för barn och unga med funktionshinder – en inventering av kultur- och fritidssatsningar inom kommuner*. Habiliteringen måste vara en samverkanspart för att det ska vara möjligt att möta de behov och önskemål som barnen och unga har om sin fritid.

BO och Handikapporganisationerna skriver i *Mer än bara lite kul* att verksamheter och ansvarsområden överlappar varandra och båda krafterna behövs med sina olika perspektiv. De kommunala tjänstemän som arbetar med att samordna kultur- och fritidsfrågor kan ha olika titlar som t.ex. fritidskonsulent, handikappkonsulent eller kultursekreterare. Deras arbete förutsätter ett omfattande kontaktnät och samarbete i den egna kommunen, men också inom regionen. Fritidskonsulenter inom landstingets barn- och ungdomshabilitering däremot, arbetar med utredning och kartläggning, behandling och åtgärd, utbildning och information. De samverkar med kommunala tjänstemän inom kultur- och fritidsförvaltning, LSS-enheter, föreningar, studieförbund, handikappidrott, assistansbolag, BUP, skola med flera. I arbetet ingår bland annat att ha kontakt med ledsagare, kontaktpersoner och anhöriga. Kommunen bör se till att utbudet av kultur- och fritidsverksamhet kan nyttjas av alla medan habiliteringens roll är underlätta för barn och unga med svåra funktionsnedsättningar att nyttja utbudet.

3.8 LSS – en förebyggande insats

Ett annat viktigt stöd för en aktiv fritid är LSS – *Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade* som består av ett flertal insatser. Målet med LSS är att människor med omfattande funktionshinder ska kunna skapa sig ett värdigt liv, så likt andra människors liv som möjligt. När det gäller barn med funktionsnedsättning ska alltså en jämförelse göras med hur andra barn har det i motsvarande ålder.

Vilka fritidsintressen är det vanligt att barn i en viss ålder har och i vilka situationer följer eller följer inte föräldrarna med sina ungdomar är exempel på relevanta frågor. Andra frågor rör den övriga familjen. Har föräldrarna samma möjligheter att förvärvsarbeta, delta i kulturlivet eller gå på sportevenemang som andra föräldrar? Har syskonen samma möjlighet att umgås med vänner eller få hjälp med läsläsning som andra barn och ungdomar?

Genom ett allsidigt stöd till familjer som har barn med funktionsnedsättning kan föräldrarna stärkas så att de kan ge barnen en god uppväxtmiljö. Om föräldrarna inte får det stöd de behöver kan det finnas risk för att de sviktar i sitt föräldraskap. Att ge föräldrar både känslomässigt och annat stöd så snart som möjligt som funktionsnedsättningen visar sig kan öka deras tilltro till sig själva och ge dem trygghet i föräldrarollen. Det gör att LSS kan ha förebyggande effekt på ett sätt så att föräldrarna orkar med sitt föräldraskap.

Fyra av de tio möjliga LSS-insatserna med koppling till fritiden presenteras nedan: personlig assistent, ledsagarservice, korttidsvistelse utanför det egna hemmet och korttidstillsyn för skolungdomar över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen samt under lov.

Ledsagning (ledsagarservice)

Ledsagning innebär att kommunen erbjuder en betald följeslagare. Det är individens egna behov och önsningar som styr och det spelar ingen roll ifall barnet eller den unga personen behöver ledsagning för att gå till biblioteket, till en fest eller på fotbollsträning, utan det är i vilken utsträckning personen – utifrån sin funktionsnedsättning – behöver ha någon med sig, som avgör stödbehovet. För ungdomar med funktionsnedsättning kan det vara nödvändigt att ha med sig en vuxen till olika aktiviteter men eftersom tonåringar i allmänhet inte brukar ha med sig sina föräldrar i alla sammanhang kan ledsagning vara ett utmärkt led i att frigöra sig och få ökad självständighet.

I *Mer än bara lite kul* ges exempel på problem men också på lösningar. Många kommuner är idag restriktiva när det gäller att bevilja ledsagarservice och många tillämpar åldersgränser (till exempel 12 år) som skäl vid bedömning av behovet av ledsagning. Men sådana riktlinjer och schabloner (åldersgränser/ antal ledsagartimmar) strider mot lagen om LSS och flexibla lösningar av insatsen ledsagning bör tillämpas för att underlätta för barn och ungdomar med funktionsnedsättningar att delta i kultur- och fritidsaktiviteter.

Ett annat problem är att trots ett positivt beslut om ledsagning kan det dröja länge innan någon ledsagare anställs. När beslutet väl har fattats kan det vara för sent eftersom barnets intresse för aktiviteten har slocknat. Ett annat problem kan vara att de beviljade timmarna för ledsagning inte räcker till om barnet vill åka på läger eftersom det behövs många fler timmar för att en ledsagare ska kunna vara med under hela lägervistelsen.

För att barn och unga med svåra funktionsnedsättningar ska kunna leva ett aktivt liv är det viktigt att kommunen utformar flexibla system för hantering av ledsagartimmar så att det kan anpassas efter det verkliga behovet. Insatsen ledsagning behöver också följas upp med barn, föräldrar och ledsagare så att man vet hur det har fungerat.

Ytterligare en svårighet är att man inte sätter in en vikarie när ledsagaren är sjuk vilket innebär att barnet inte kan gå och därför missar olika former av aktiviteter. BO och Handikappförbunden skriver att ett system med en vikariepool därför kan vara värt att överväga.

Det är också viktigt att ledsagaren är intresserad av den aktivitet som barnet vill gå på, till exempel ridning eller dans och att barnet får möjlighet att välja ledsagare.

Personlig assistans

Personlig assistans ges till barn som har omfattande omvårdnadsbehov under hela eller en stor del av dygnet. Assisterer hjälper då till dels med grundläggande behov som att tvätta och klä på sig, äta och kommunicera, dels med andra personliga behov som fritidsaktiviteter/träning, umgås med släkt och vänner, att vara delaktig i samhället med målet att barnet ska kunna leva som andra barn. För dessa barn ingår alltså ledsagning i de uppgifter som en personlig assistent ska göra. Vårdnadshavare till barn med funktionsnedsättning har ett ansvar att vara enligt föräldrabalken. Men eftersom tiden och insatsen som går åt till att hjälpa till med att äta, sköta sin hygien, klä sig, röra sig, förflytta sig, kommunicera etc. är betydligt mer omfattande och krävande än för andra barn i motsvarande ålder, så är det allt detta extra som går utöver ett normalt föräldraansvar som ska ligga till grund för hur behovet av assistans bedöms.

Korttidsvistelse och fritiden

Syftet med korttidsvistelse utanför det egna hemmet (9 § 6 LSS) är dels att den funktionshindrade personen ska erbjudas miljöombyte och rekreation, dels att anhöriga därigenom kan beredas avlösning i omvårdnadsarbetet. Korttidsvistelse bör kunna erbjudas både som en regelbunden insats och som en lösning vid akuta behov och kan också ses som ett led i att bryta beroendet mellan barn och föräldrar.

Korttidsvistelse kan vara en lägervistelse, kollo eller kortkurs som kommuner, studieförbund eller privata arrangörer anordnar. Det kan handla om t.ex. en veckas vistelse på en sommarkoloni eller en sportlovsvecka i fjällen.

Korttidstillsyn och fritiden

Ungdomar med omfattande funktionsnedsättning kan av olika skäl inte klara sig själva före eller efter skoldagen eller under loven. Därför finns insatsen korttidstillsyn för skolungdom över 12 år för att ge eleven en trygg och meningsfull fritidssysselsättning. Även detta stöd måste utformas flexibelt utifrån individens önskemål. Vissa ungdomar kan behöva tillsyn och hjälp i hemmet. För andra kan kommunens reguljära fritidsverksamhet med personligt stöd vara det bästa alternativet. Ibland kan det vara bra att anordna särskilda grupper så att ungdomar med funktionsnedsättning kan få träffa andra ungdomar i en likartad situation som UNG samtalsgrupper hos Habilitering & Hälsa vid SLL.

4. Vad kan vi göra?

Kommunerna och landstinget har tillsammans ett stort inflytande över och ansvar för de kultur- och fritidsidrottsaktiviteter som genomförs lokalt som alla barn och unga ska kunna ta del av. Denna förstudie kan vara en del i ett diskussionsunderlag för hur samverkan mellan kommuner och landsting kan tas ett steg till med syftet att öka barns och ungas delaktighet i fritidsaktiviteter.

Detta avsnitt ska ses om ett inspel utifrån några utgångspunkter och goda exempel både från Stockholms län och kommuner i övriga landet. Det urval som har gjorts bygger inte på en systematisk genomgång utan har anpassats utifrån förstudiens tidsramar och gör inte anspråk på att ge en komplett bild av hur kommunerna i länet jobbar med delaktighetsfrågor.

Avsnittet fokuserar på hur delaktigheten kan öka bl.a. med hjälp av ny teknik och med strukturer som policy och tydlig organisation. Detta avsnitt tar också fasta på hur kommuner kan arbeta för att skapa goda förutsättningar för att barn och unga med funktionsnedsättning ska kunna delta och hur föreningsstöden bättre skulle kunna anpassas för denna målgrupps deltagande.

4.1 Nå ökad delaktighet

Genom den nya informations- och kommunikationstekniken öppnar sig nya möjligheterna för kommunerna att arbeta med ungas inflytande, menar Myndigheten för ungdoms- och civillsamhällesfrågor. De menar att ny teknik gör det möjligt att kunna kompensera för ungas underrepresentation på mer traditionella arenor. Myndigheten har föreslagit till regeringen att skolorna ska erbjudas metodstöd i hur man praktiskt kan arbeta med sådan medborgardialog. Ett annat förslag är att utbilda lärare och skolledare i demokrati, både omfattande demokratiska undervisningsformer, kunskap om mänskliga rättigheter, barnets rättigheter, och hur man kan arbeta för att orientera elever om den lokala demokratin och dess påverkansvägar. Även Sveriges ungdomsråd lyfter fram vikten av satsningar på IT och sociala medier för att förenkla det politiska deltagandet, så att medborgarna tycker sig ha möjlighet att nå kommunen direkt.

Några exempel:

Unga Direkt – BO

Unga Direkt på webben är ett mycket lättillgängligt men gediget arbetssätt som tagits fram av Barnombudsmannen för att lyssna på vad barn och unga tycker i olika frågor, ge dem stöd för att låta dem möta beslutsfattare i en kommun men också bra sätt att sprida de ungas synpunkter medialt. Arbetssättet är kreativt och bidrar till att skapa en förtroendefull och trygg situation för barnet. Det gör det möjligt att få fram ett rikt material av erfarenhet och kunskap som kan ge ett breddat beslutsunderlag och därmed bättre underbyggda beslut. Det blir även enklare att göra konsekvensanalyser när det gäller beslut som rör barn.

<https://www.barnombudsmannen.se/unga-direkt/>

Speakapp – Haninge

Haninge kommun har utarbetat *Speakapp* som är ett konkret resultat av vad den nya tekniken kan åstadkomma. *Speakapp* är en app som ska bidra till att göra det lättare för unga att påverka den lokala politiken. Idén kom från Haninges Ungdomsråd och tillsammans med Haninge kommun, Rädda barnen och Rädda Barnens ungdomsförbund fick appen fysisk form med hjälp av Arvsfonden som finansier. Appen används nu för att skicka in förslag till politiker, skicka in åsikter till ungdomsrådet, svara på en fråga kommunen snabbt vill ha svar på och som ett kalendarium för unga för att se vad som händer i kommunen. Haninge kommun menar att styrkan är appens lättillgänglighet men att det finns en svårighet med att hålla den känd vilket är en förutsättning för att den alls ska komma till användning. Därför är ett kontinuerligt informationsarbete nödvändigt så att nya unga ska få kännedom om att den finns. Sedan sommaren 2016 har källkoden lämnats över till Sveriges ungdomsråd för att utveckla appen så att fler kommuner kan använda sig av den. I augusti 2017 beräknas utvecklingsarbetet med *Speakapp* vara klart.

Shiers delaktighetsmodell

Ett annat redskap som kan bidra till ett medvetet delaktighetsarbete är *Harry Shiers delaktighetsmodell*. Den tydliggör olika delaktighetsnivåer och kan vara ett sätt för en berörd verksamhet att veta vilken grad av delaktighet som ska uppnås. Modellen beskriver fem olika nivåer:

1. Barn blir lyssnade till
2. Barn får stöd för att uttrycka sina åsikter och synpunkter
3. Barns åsikter och synpunkter beaktas
4. Barn involveras i beslutsfattande processer
5. Barn delar inflytande och ansvar över beslutsfattande

Läs mer här:

<http://www.hso.se/PageFiles/1556/Shier,%20%C3%B6versatt%20artikel%202.pdf>

Tips! *För och med unga – Handbok om att integrera ett ungdomsperspektiv i verksamheten.* Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor 2016.

Här följer ett urval av kommuner som kan ses som inspirerande vad gäller policy-arbete.

Demokratiplan – Järfälla

Järfälla kommun har beslutat om en demokratiplan så att fler medborgare ska bli aktiva i samhällsutvecklingen. I planen beskrivs hur olika nämnder ska samverka för att uppnå önskad metod- och kunskapsutveckling. Mål och förväntade effekter beskrivs. Med denna plan som bas genomförs en bredd av olika insatser som en särskilt inrättad tjänst som demokratiutvecklare ansvarar för. Denna funktion sorterar under den nyinrättade nämnden Kultur-, **demokrati**- och fritidsnämnden eftersom kommunen har valt att prioritera arbetet med demokrati. Unga är en särskilt prioriterad grupp i planen och barnkonsekvensanalyser görs löpande.

Kontaktperson: Demokratiutvecklare Jessika Karreskog

Handböcker – Huddinge

Huddinge kommun arbetar systematiskt med delaktighet utifrån en långsiktig strategi. En särskild funktion finns etablerad under Kommunstyrelseförvaltningen som utvecklingsledare som har i ansvar att stödja detta arbete. Kommunen genomför bland annat demokratidagar, har ett demokratipris och två handböcker som har utformats för att ge konkret vägledning i arbetet. Dels finns *Handbok för delaktighet* som stöd för kommunanställda och politiker som vill göra invånarna eller sina medarbetare delaktiga i hur den kommunala verksamheten utformas och hur kommunen ska utvecklas. Dels finns *Handbok för jämlikhetsanalys* som är ett stöd för tjänstemän som arbetar med verksamhetsutveckling och analys. Boken ska stimulera till bättre beslut genom att underlag som statistik och resultat analyseras utifrån köns-, barn- och områdesperspektiv. Om omotiverade skillnader förekommer ska dessa redovisas och åtgärdas så att styrning och uppföljning löpande arbetar med jämlikhet.

Kontaktperson: Marcel Moritz

Barnbokslut – Sollentuna

Sett specifikt till barn och unga arbetar **Sollentuna** kommun med ett s.k. Barnbokslut som utgår ifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. Barnbokslutet är ett sätt att samlat belysa hur kommunen arbetar med barns rättigheter och hur barnperspektivet kan beaktas vid beslut och insatser. En nulägesbild av barns och ungas livssituation inleder bokslutet vilket illustreras av ett antal indikatorer med kommentarer. Därefter beskrivs hur kommunen arbetar i förhållande till barns rättigheter utifrån ett antal beskrivna exempel. Arbetet spänner över kommunens alla ansvarsområden och i samband med kommunens planarbete bedöms konsekvenserna av det som planeras med fokus på barnens perspektiv t.ex. ifråga om trafiksäkerhets, trygghetsaspekter och tillgång till rekreationsytor. För att säkra samordningen mellan olika verksamhetsområden inom kommunen men även gentemot landstinget finns en särskild funktion som barnsamordnare vid Socialkontoret.

Flera typer av råd har etablerats för att rutinemässigt kunna fånga upp barns och ungas tankar. För de yngsta finns barn-råd på förskolan, i grundskolan och gymnasieskolan elevråd och ungdomsråd och på Ungdomens hus Arena Satelliten har en anställd person i uppdrag att stötta ungdomsrådet. Även Socialkontoret har ett ungdomsråd för de unga som är eller har varit placerade på familjehem eller behandlingshem kallat *Unga röster i soc*. För att få inspiration och vidareutvecklas i sitt delaktighetsarbete deltar Arena Satelliten i ett nationellt nätverk för fritidsgårdar; Kvalitet och kompetens i

samverkan (KEKS). I samarbete med KEKS genomförs årligen en enkät för att få återkoppling från barnen om hur de uppfattar verksamheten och för att öka deras inflytande.

Kontakt: Kommunledningskontoret

Handlingsplan – Landskrona

Landskrona kommun har utvecklat en form för att kunna bedriva ett systematiskt ungdomspolitiskt arbete. Framför allt omfattas unga 13–25 år, men även aktiviteter för yngre inkluderas. Kommunen har beslutat om en *Övergripande handlingsplan för barn- och ungdomspolitiska arbetet 2013-2017* och tar i denna avstamp ifrån Landskrona stads övergripande mål men också de nationella ungdomspolitiska målen. Syftet är att barns och ungas åsikter ska tas till vara genom ett strukturerat sektorsövergripande arbete så att goda arbetsätt och förhållningssätt i kommunens verksamheter utvecklas, förutsättningarna för barn och ungdomar att få uttrycka sina åsikter utvecklas och att samarbetet mellan dem som arbetar med barn och unga stärks.

Handlingsplanen följs upp årligen och samordnas av en processledare som är driver arbetet med unga i kommunen. En politisk styrgrupp leder arbetet och en tjänstemannagrupp har i uppdrag att kommunicera planen. Handlingsplanen är mycket konkret och består till största delen av tidsatta aktiviteter som är kopplade till mål, indikator, ansvarig genomförare och uppföljningsansvarig part.

Kontaktperson: Processledare Elvir Mesanovic

4.2 Utveckling av kulturskolan

Som tidigare nämnts är det fler barn till föräldrar med hög utbildning som deltar i den kommunala musik- och kulturskolan. I Kulturskoleutredningens (SOU 2016:69) avslutande kapitel ges en rad förslag på hur ett ökat deltagande kan uppnås och många av Stockholms läns kommuner har ansökt om stöd från Kulturrådet för att bredda deltagandet i sina verksamheter.

Kulturskolan driver fritidsgården – Hällefors

En kommun som valt en ovanlig men effektiv väg i sitt delaktighetsarbete är Hällefors kommun som driver fritidsklubb i kulturskolans lokaler och kulturskoleverksamhet på fritidsgården. Kommunen har på så sätt lyckats nå nya målgrupper som kulturskolan traditionellt kan vara svåra att nå. Även många flickor från Somalia hör till dem som kommer till verksamheterna. De bärande delarna i verksamheten är:

- Goda relationer med föräldrarna
- En trygg och lugn miljö
- Breda samarbeten: föreningsliv, polis, elevhälsan
- En öppen verksamhet
- Tydlighet i uppdraget
- Rätt personalkompetens

Att etablera goda relationer med föräldrarna har varit helt centralt för kulturskolan för att kunna nå ut till målgrupper med ett annat språk och en annan kulturell bakgrund än svensk. En "överbryggare" i form av en 25-årig arabisktalande kille har varit ovärderlig. Överbryggaren har tagit hjälp av sin egen mamma och tillsammans har de bjudit in andra mammor till kulturskolan. I hans ansvar ingår också att ta emot eleverna, att servera fika när det är dags och att vara med barnen i de olika mellanrum som uppstår i verksamheten. Överbryggaren skapar på så sätt trivsel och är en person som barn och föräldrar kan känna sig trygga med. Denna funktion har bidragit till att ge ett lugn till verksamheten, men även inredning och att det är skofritt bidrar till den lugna stämningen. I det stora entrérummet

välkomnas besökarna av bekväma soffor kring en stor rund matta som fungerar som samlingsplats och yta t.ex. för berättande och umgänge.

I verksamheten för äldre barn i fritidsgårdens lokaler arbetar kulturskolans pedagoger men de har ett annorlunda uppdrag jämfört med ordinarie kulturskoleverksamhet. Här är det ungdomarnas egna idéer och eget skapande som står i fokus. Pedagogerna har ett mer coachande förhållningssätt och arbetar utifrån en handlingsplan. Alla har fått fortbildning i integrationsarbete och i drogförebyggande arbete. Verksamheten är öppen efter skolans slut och på kvällar, på lov och på s.k. riskhelger för att erbjuda ett alternativ.

”Det är så viktigt att erbjuda tonåringarna kulturaktiviteter. Man måste hitta vägar för att locka dem: vi är skyldiga att ge de detta – de har rätt till detta – de behöver känna att de kan uttrycka sig och få med sig det ut i livet – istället för en loserkänsla för att de inte lyckats med att bli proffs.”

Anna Henriksen, kultur- och fritidschef Hällefors

4.3 Utveckling av Idrotten

Även om idrotten når så många fler än kulturskolan går det att avläsa samma tendens av snedrekrytering även här; framför allt när det gäller unga som är aktivt tävlande i föreningsregi är det fler unga med familjer med bättre ekonomi jämfört de med sämre som deltar visar till exempel Ungdomsbarometern.

Idrott för alla – Norrtälje

För att vidga deltagandet erbjuder Norrtälje kommun *Idrott för alla*. Satsningen har inletts som en lovverksamhet under sportlov och påsklov för att barn och unga ska få prova att lekfullt testa en stor bredd av idrottsaktiviteter, men också dans, utan krav på prestation. Ett uppsökande arbete gentemot skolorna har gjorts för att nå de barn som vanligtvis inte hittar in till föreningsidrotten. Verksamheten är kostnadsfri för att underlätta för alla barn att kunna delta.

Kommunen genomför också *Camp Roslagen* som är ett 1-veckas dagläger med en stor bredd av idrottsaktiviteter under sommarlovet för barn och ungdomar 6-12 år. Varken föreningstillhörighet eller förkunskaper inom idrott krävs för att få vara med.

Kontaktperson: Idrottschef Adam Persson

Cityidrott – Landskrona

Landskrona kommun erbjuder *Cityidrott* som finansierats med medel från Allmänna Arvsfonden. Cityidrott går ut på att erbjuda prova-på-idrottsaktiviteter för barn och ungdomar från socioekonomiskt svaga områden i Landskrona. Ungdomarna i projektet erbjuds både att delta i aktiviteter och att utbildas till ledare. Syftet med den första delen av projektet är att erbjuda ungdomarna en aktiv fritid och den andra delen syftar till att stärka, engagera och utbilda ungdomar till förebilder, volontärer och ledare.

Kontaktperson: Processledare Elvir Mesanovic

Lek och idrott för nyanlända – MIK

Mälarhöjdens idrottsklubb fotboll arbetar på olika sätt för att öka delaktigheten inom fotboll men även andra idrotter. Ett av initiativen kallas *Vill du vara med?* och har genomförts med stöd från Stockholmsidrotten och Stockholms läns landsting. Med denna metod har man velat hitta sätt att locka nyanlända att bli mer fysiskt aktiva. Förutom fotboll spelades innebandy, basket, gymna och

pingis men även leken fick stort utrymme. Deltagandet var högt och nedan följer några av MIK:s reflektioner om varför satsningen slog så väl ut:

Använd det som finns:

- 14.00-17:00 vardagar finns lediga halltider och planer.
- Även sena kvällar typ 20:30-23:00 och fredag kväll finns lediga tider.
- På skollov och semestrar finns ytor.
- På sommarhalvåret finns utomhusytor.
- Behöver inte vara en ordentlig utomhusplan. Det går att spela innebandy på en asfaltsparkering. Roligare att vara ute och springa än att vänta på asylbesked i ett litet rum.
- Behöver inte vara idrott enligt alla regler. Aktivering är målet. Få upp pulsen.
- Arbeta för att få med tjejer: Det hänger på ledarskapet för att alla ska vara med. Gör annat än spela fotboll. Dela av planen för två aktiviteter.
- Bli en sluss till andra aktiviteter.

Erfarenheter:

- Stort behov och många som är samarbetsvilliga.
- Okomplicerat om en ledare kommer igång med passet snabbt.
- Viktigt att extra ledare finns för att prata med och vänta in dem som är lite tveksamma i början.
- Anpassa aktiviteten efter förutsättningar och erbjud flera olika aktiviteter vid samma pass, typ basket och fotboll i en halv hall vardera.
- Språk är inget hinder.

Kontaktperson: Projektledare Mark Blake

4.4 Utveckling av verksamhet för barn och unga med funktionsnedsättning

För att barn och unga med funktionsnedsättning ska kunna delta i fritidsaktiviteter i lika stor utsträckning som barn utan sådana nedsättningar krävs särskilda stödinsatser. I kapitel 3 *Hur fungerar fritiden för barn och unga med funktionsnedsättning?* ges en beskrivning av denna grupps förutsättningar och varför olika typer av stöd behövs.

Inom länet förekommer olika typer av samarbeten förekommer. Bakom webbplatsen *Fritidsnätet* står 21 av länets 26 kommuner och landstingets Habilitering och Hälsa för att tillgängliggöra fritidsaktiviteter över hela länet för barn, ungdomar och vuxna som behöver extra stöd. För den som behöver extra stöd kan det vara nödvändigt att röra sig över kommungränserna för att hitta en aktivitet eller ett sammanhang som passar just den.

Andra samarbeten finns mellan Haninge, Nacka, Nynäshamn, Tyresö eller Värmdö som har tagit fram en särskild katalog med fritidstips, något som även norrkommunerna Danderyd, Sollentuna, Täby, Vallentuna, Upplands Väsby, Järfälla, Upplands-Bro, Sigtuna och Österåker har etablerat. Det finns också ett nätverk med tjänstemän som alla har ett samordnande ansvar för funktionshindersfrågor men långt ifrån alla kommuner i länet resp. stadsdelsförvaltningar i staden har etablerat sådana funktioner.

Framgångsfaktorer för en aktiv fritid för barn och unga med funktionsnedsättning

Nedan följer några handfasta råd, eller en slags checklista på vilka kommunala arbetsätt som kan krävas för att dessa grupper ska kunna få en aktiv fritid. Materialet är hämtat ur skriften *Mer än bara lite kul. En skrift om hur vi kan utveckla fritiden för barn och unga med funktionsnedsättning* som är

ett samarbete mellan Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO) och Barnombudsmannen med stöd av Arvsfondsdelegationen 2007.

Vad behövs för att lyckas?

- Samverkan mellan olika aktörer
- Personlig kontakt i samband med introduktion
- Barnets eget val av aktivitet
- Låta barnet prova på i små steg
- Personligt stöd till barnet i aktiviteten
- Låta barnet hitta aktiviteter tidigt
- Stöd till föreningar och ledare
- Kompetensutveckling av ledare och andra vuxna som möter barnen
- Kartläggning och uppföljning av insatser

Bred samverkan. Dessa aktörer bör alltid ingå i samverkan:

- Kultur- och fritidsförvaltningen eller motsvarande
- Barn- och ungdomshabiliteringen
- Kulturskolan
- Ledsagarservice/färdtjänst/assistenter eller andra nödvändiga stödfunktioner
- Skolan
- Föreningar

Viktigt att:

- Barnet får själv välja aktivitet
- Barnet får prova på i små steg
- Barnet får personligt stöd
- Barnet får prova på olika aktiviteter tidigt i livet

Läs mer här: <http://diskuteradelaktighet.se/delaktighet.html>

Strukturer, exempel från Tyresö

När det gäller barn och unga med funktionsnedsättning kan det vara särskilt angeläget att ta fram styrdokument så att gruppens behov synliggörs och att de insatser som görs kan följas upp. Flera av länets kommuner har beslutat om olika typer av planer och Tyresö kommun har beslutat om *Tillgänglighetsplan för Tyresö kommun 2017-2019 med aktiviteter 2017* som är en bredare plan som lyfter barn och ungdomar särskilt. Planen utgår ifrån FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, de handikappolitiska målen och EU:s handikapstrategi 2010:2020 och är tänkt som ett stöd för politiker och anställda i kommunen. De områden som ingår är:

1. Kommunal planering och rollen för Kommunala rådet för funktionshinderfrågor
2. Bemötande
3. Tillgänglig information och kommunikation
4. Tillgänglighet i den fysiska miljön
5. Omsorg och social service
6. Kultur och fritid
7. Utbildning
8. Arbete

För varje område har ett mål formulerats där kommunens åtagande preciseras och bryts ner i uppföljningsbara och tidsatta aktiviteter samt vem eller vilka som är ansvariga för aktiviteten. Även kostnader för de olika insatserna preciseras.

Kontaktperson: Fritidssamordnare Susanne Svidén

Plan för att möta utbudet i skolan och på fritids, Lunds kommun

I Lunds kommun har man antagit *Plan för meningsfull fritid* för barn inom den obligatoriska särskolan. Planen syftar till att eleverna utifrån sina förutsättningar ska ha provat på fysiska och kulturella aktiviteter. Föreningarna kommer till särskolan och presenterar sin verksamhet i syfte att visa för barnen vad som är möjligt att göra och se om utbudet kan väcka intresse. En sådan uppsökande form kan vara det enda sättet att nå dessa barn eftersom de själva har mycket små möjligheter att utforska utbudet på egen hand. Skolan är en bra plats eftersom där barnen, liksom deras föräldrar, vana vid miljön och känner sig trygga. Samtidigt får föreningsledarna kunskap om barn med funktionsnedsättningar. Lärarna fungerar som handledare för föreningsledarna som får möjlighet att utveckla kontakten och kommunikationen med varje elev.

En samordnare på kommunens fritidskontor, eller genom habiliteringen, kan ansvara för att ett schema upprättas med tider då barnen under fritidshemstid kan komma till olika föreningar i närområdet och vid några tillfällen prova på en aktivitet på plats. Fördelen med att ha en särskild samordnare är att personalen inte behöver använda sin tid för att hitta föreningar och lämpliga tider för besök, något som kan underlätta för arbetstung fritidshemspersonal. Samma struktur kan med fördel även användas inom fritidshem där barn utan funktionsnedsättningar deltar.

Fördelar

- Barnen får kunskap om vad de kan göra på fritiden.
- Barnen behöver inte ha sina föräldrar med sig.
- Aktiviteten kan genomföras även om föräldrarna inte har tid att vara med.
- Föräldrarna kan få reda på att deras barn klarar av mer än de kanske trodde.
- Föreningsledarna får ökad kunskap om vilka möjligheter barnen har.
- Föreningsledarna kan få handfast stöd av den personal som känner barnen.

Ledsagning – föreningsavtal

Hur ledsagning organiseras kan bidra till att barn och unga med funktionsnedsättning kan delta i fritidsaktiviteter. Att låta en förening anordna ledsagning kan vara mycket lämpligt för ett barn som vill delta i den föreningens verksamhet. Ledsagare som rekryteras via föreningen har också ett genuint intresse för aktiviteten. En sådan lösning kan komma tillstånd genom att en kommun med bibehållet ansvar, sluter avtal med en förening om att anordna ledsagarservice.

Ledsagning – pluspolarekort

Frågan om huruvida ledsagares utgifter vid olika fritidsaktiviteter och kulturella aktiviteter ingår i LSS-insatsen har diskuterats. En central handikappolitisk princip är att människor inte ska ha merkostnader på grund av funktionshinder. Kommunala och andra offentliga arrangörer av evenemang har ansvar för att alla medborgare ska kunna ta del av deras utbud. På samma sätt som lokaler görs tillgängliga genom att utrustas med ramper, dörröppnare, ledslingor och teleslingor kan en medföljande ledsagare, för vissa personer, vara en förutsättning för att kunna ta del av verksamhetens utbud. På flera håll i landet, bl.a. i Järfälla har därför s.k. Pluspolarekort eller Kompiskort tagits fram. De berättigar till gratis inträde på ett flertal listade kultur- och fritidsaktiviteter för den som är ledsagare.

Ledsagning – kompisstödjare

Att inte få någon att följa med till en fritidsaktivitet kan vara det som hindrar en ung person att ha en aktiv fritid. I Huddinge har en modell utvecklats för ungdomar mellan 15 och 30 år med funktionsnedsättning. Det är Röda Korset som genom sin volontärjour förmedlar gratis jämnåriga kompisstödjare så att ungdomar med funktionsnedsättningar får möjlighet att till exempel gå på bio, dans eller en fotbollsmatch.

Idrott och barn med NPF – neuropsykiatriska funktionsnedsättningar

Det pågår ett förändringsarbete inom idrottsrörelsen för att göra det lättare för barn med funktionsnedsättning och deras familjer att delta och genom den statliga satsningen *Handslaget* har många klubbar kunnat pröva nya arbetsätt. *Idrott för alla* är ett 3-årigt projekt finansierat av Allmänna Arvsfonden och som drivs av Riksförbundet Attention. Målet är att barn och ungdomar med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar i högre grad ska kunna delta i idrottsverksamhet och föreningsliv genom nya samverkansformer, aktiviteter och träningsupplägg. Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) är ADHD, Aspergers syndrom-Autismspektrumtillstånd (AST), språkstörning och Tourettes syndrom. Riksförbundet Attention har tagit fram skriften *Färre krav och större tydlighet* som ett bidrag på vägen mot en mer inkluderande idrott för kommuner, föreningar och andra att använda.

” Idrottsrörelsen har som mål att vara till för alla, men så fungerar den inte i praktiken. Barn och ungdomar som har behov av idrott och skulle vilja idrotta på sina egna villkor, till exempel barn och ungdomar med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, har svårt att hitta in i föreningslivet. Och om de hittar dit är verksamheten sällan anpassad efter deras behov. De grupper som är i störst behov av hälsovinster, en meningsfull fritid och gemenskap i en förening får inte dessa behov tillfredsställda idag.”

Skriften bygger på en enkät som genomförts med barn och unga med NPF resp. föräldrar till barn med NPF som har fått berätta om sina/barnens idrottsvanor. Foldern ger en ökad kunskap om dessa barns förutsättningar men även konkreta förbättringsförslag så att kommuner och föreningar kan anpassa sina verksamheter bättre för denna målgrupp.

Läs mer här: <http://attention-riks.se/>

Kulturskolan och barn och unga med funktionsnedsättning

Många kommunala musik- och kulturskolor har som mål att möta alla barn. Olika arbetsätt tillämpas men detta är fortfarande en grupp som inte deltar i samma utsträckning som andra barn visar bl.a. Kulturskoleutredningen (SOU 2016:69). För några år sedan tog Kulturskolerådet (tidigare Smok) initiativ till att öka kunskapen om hur barn och unga med funktionsnedsättning kan inkluderas i den kommunala musik- och kulturskolan eftersom sektorns behov av kunskap och konkreta råd var stort. Med hjälp av bidrag från Allmänna Arvsfonden gjordes boken *Funktionsnedsättning funktionsuppsättning. Boken om hur vi får en kulturskola för alla*.

Några konkreta råd ur boken:

- Information och anmälningsblanketter på kulturskolor ska uppmuntra föräldrar och elever att lämna information om särskilda önskemål och/eller upplysningar kring undervisningen. Anmälningsblanketten bör innehålla två rutor; en där föräldrarna kan kryssa i att de vill bli kontaktade innan eleven ska börja, och en ruta där särskilda förhållanden kan anges. Gärna uttryckt som eventuella allergier, annan funktionsnedsättning, önskemål om särskild inriktning på undervisningen som kan ha betydelse att skolan känner till.

- Eleverna bör få ett samtal med en representant för skolan i samband med starten. Eleven och föräldern bör hela tiden på skolan aktivt informeras om att det finns möjlighet till särskild hjälp samt möjlighet att byta inriktning och lärare.
- Låt ett par av lärarna på varje kulturskola ha en något djupare kunskap inom området. Dessa lärare kan bli en gemensam resurs inom kulturskolan med uppgift att ge råd och stöd åt kollegorna.

Läs mer här:

http://www.kulturskoleradet.se/sites/default/files/atoms/files/kulturskola_for_alla_110318.pdf

Kulturskolans resurscentrum – Stockholms stad

Kulturskolan i Stockholms stad erbjuder barn och unga med funktionsnedsättning i kommunen att delta verksamhet som är särskilt anpassad utifrån dessa barns behov. Resurscentrets lokaler är specialutrustade med särskilt utbildad personal. Verksamheten finns även som filialverksamhet på enheterna i Husby, Odengatan, Kungsholmen och Farsta. För närvarande deltar 234 elever i verksamhet och enstaka elever går i ordinär verksamhet på enheterna och betalar vanlig terminsavgift på 300 kr.

Barn från andra kommuner kan delta med en avgift om 3 000 kr för en terminskurs. För närvarande deltar någon enstaka elev som är utomkommunal. För några år deltog upp till 10 stycken, trots den höga avgiften. Resurscentrum har kapacitet att ta emot fler elever och med hjälp av utvecklingsstöd från Kulturrådet kommer ett uppsökande arbete gentemot särskolor att genomföras. Ett sådant löpande arbete är svårt att bedriva inom ordinarie budget.

Specialanpassad dans – Sundbyberg

Sundbyberg har under våren startat specialanpassade kurser inom dans för barn och unga med funktionsnedsättning. Det är särskilda medel från Kulturrådet som möjliggjort satsningen. Utifrån samarbete och önskemål från föräldrar har kursbeskrivningen utformats mycket tydligt och det anges att den riktar sig till någon som blivit diagnostiserad med en funktionsnedsättning och behöver en mer anpassad verksamhet efter sina behov.

Kullagret – Örebro

Örebro kulturskola har lång erfarenhet av att arbeta med elever med särskilda behov och särskilda funktionsnedsättningar. I ett webbaserat anmälningsformulär eller per telefon uppmanas vårdnadshavaren att beskriva barnets personliga förutsättningar och behov. Inom ramen för kulturskolans verksamhet *Kullagret* erbjuds en bredd av uttryck och dessutom musikal, spela i band och körsång. En princip för verksamheten är att alla ska mötas och elever med eller utan särskilda behov deltar i gemensamma fester och discon men också i körer, band eller musikal. *Kullagret* har uppsökande verksamhet gentemot särskolan men trots det är det ändå svårt för dessa barn att delta bland annat beroende på barnens familjeförhållanden. Som beskrivits tidigare är dessa familjer mer slitna på grund av ansvaret för sina barns omvårdnadsbehov (s. 11-12). Transportfrågan är ett stort problem för många och barn och unga med neuropsykiatrisk nedsättning är särskilt svåra att nå. Många av dessa har ett behov av ledsagning men får det inte av resursskäl vilket är ett stort hinder.

Dalarö Beachparty

Under en dag och kväll i juni genomförs Dalarö beachparty. Det är ungdomar mellan 12 och 21 år med funktionsnedsättning som har möjlighet att delta i ett samarrangemang mellan Haninge, Huddinge, Nynäshamn, Stockholms stad och Tyresö mot en avgift på 100 kr. Eventuell ledsagare deltar utan kostnad. Mellan 100 och 120 ungdomar deltar. Huvudsyftet är att låta unga träffa andra

unga och ge dem möjlighet att pröva roliga aktiviteter. Under årets Beachparty erbjuds t.ex. klättring, cheerleading, cirkus, konstverkstad, massage, dans, bokbuss, spel och möten med en rad olika djur bl.a. ormar. För att göra det enkelt att delta bussas deltagarna från respektive kommun ut till Dalarö på förmiddagen och åter på kvällen efter scenshow och disco. Varje kommun ordnar så att personal kan följa med som stöd.

Fritidsmässan minfritid.nu

Mässan minfritid.nu är ett regionalt samarbete vars syfte är att vara en mötesplats för unga med funktionsnedsättning där nya kontakter kan tas och nya samarbeten uppstå. Mässan pågår under en dag och är gratis. Den genomförs i samverkan mellan Botkyrka, Haninge, Huddinge, Nacka, Nynäshamn, Salem, Stockholms stad, Tyresö samt Habilitering och hälsa vid Stockholms läns landsting. Ett stort antal fritidsaktiviteter erbjuds att prova men mässan består också av olika scenuppträdanden av olika artister och disco.

4.5 Förslag till utveckling i kommunerna

Under arbetet med denna förstudie har förslag växt fram hur kommunerna skulle kunna förenkla för dessa barn och unga och deras familjer när det gäller att delta i fritidsaktiviteter.

Breddad förståelse för vad en förening kan vara

Föreningen Reacta arbetar utifrån en bred tolkning av vad hälsa innebär för en ung människa och kan sägas fylla ett slags glapp där traditionellt föreningstänk inte förmår attrahera ungdomar. Reacta hjälpa ungdomarna att starta föreningar med ett något annorlunda innehåll och med att söka stöd från kommunerna och ordna lokaler men erbjuder även utbildning för kommunala tjänstemän i dessa frågor.

Det finns många skäl till varför ungdomar inte deltar i föreningsidrott, många unga tycker att det är för mycket prestation inom vanliga klubbar och därför hjälper Reacta unga att starta lokala föreningar t.ex. med spontanidrott i grupp. I vanliga klubbar är ledarna vanligen vuxna som har ett prestationsbaserat träningstänk vilket kan vara ett hinder. Istället vill ungdomarna ha andra unga som ledare som kan ge en mer lekfull inriktning. Reacta möter även tjejer som inte känner sig välkomna på gym och anordnar föreningar som har cirkelträning som aktivitet. Den typen av förening kan även passa dem som av ekonomiska skäl inte tränar; ett gym-kort är för dyrt. Ett annat hinder kan vara att man inte vågar gå på ett yogapass eller springa i naturen på egen hand, men törs om man gör det tillsammans. Då bör en kommun kunna stödja unga som samlas kring ett intresse som stärker hälsan, menar Reacta.

Det är själva syftet med kommunalt föreningsstöd som behöver utvecklas. För många unga är behovet av att kunna starta en pratgrupp stort. Sådana grupper kan fokusera på värderingar kring eller om självkänsla t.ex. och ha formen av en podcast. Reacta möter också unga som vill jobba genom kultur för att stärka sin hälsa, t.ex. genom teater och få pröva nya roller som kan ge en ökad känsla av *empowerment*. Reacta möter också den stora gruppen ensamkommande flyktingbarn som har svårt att få tillgång till föreningsstödet. Önskemål från denna grupp kan vara att få tillgång till ytor där de kan spela fotboll.

4.6 Regelverk, funktioner och bemötande för gruppen funktionsnedsatta

Några konkreta förslag som denna förstudie har tagit emot under arbetets gång har rört hur kommunernas sätt att möta dessa familjer och hur rådande strukturer skulle kunna utvecklas för att fungera bättre.

Övre åldersgräns bort funkis

Den övre åldersgräns som många kommuner tillämpar bör tas bort. För många av dem som deltar är det i dessa anpassade aktiviteter de har sina vänner och sitt sociala liv. Betydelsen av att ha hittat en fritidsaktivitet och en grupp som passar dessa unga har ofta ett mycket större värde jämfört med den som inte har en funktionsnedsättning. Att då ta bort denna möjlighet får stora negativa konsekvenser för personens hela liv.

Samverkan mellan kommuner

Eftersom det kan vara kostsamt för en kommun att för en liten grupp personer erbjuda specialanpassad verksamhet bör det finnas rutiner för finansiering av kommunöverskridande verksamheter. I sådana frågor kan specialkunniga intresseföreningar bidra med konkret kunskap.

Resurskrävande – arvoderat ledarskap

Att arbeta med fritidsaktiviteter gentemot denna grupp kräver större resurser så väl kunskapsmässigt som tidsmässigt. Grupperna behöver vara mindre än vanliga grupper och samtidigt krävs fler ledare. Idrottens traditionella modell som bygger på föräldramedverkan kan vara svårt eftersom dessa familjer är slitna p.g.a. sitt omvårdnadsansvar och har svårt att ta ett stort ansvar i barnens fritidsaktiviteter t.ex. som ledsagare. Ett förslag för att underlätta för klubbar som arbetar med dessa grupper vore därför att ta fram en modell med arvoderade ledare.

Ansvarig funktion och information

Ett sätt att förenkla för familjer men också för de klubbar som erbjuder aktiviteter för barn och unga med funktionsnedsättning är att kommunerna har en samlad och tydlig information om föreningsbidrag och lokalbidrag på sin hemsida och i anpassad form.

Även behovet att kunna vända sig till och få kontakt med en fast funktion med kunskap om funktionsnedsatta ungas behov som har ansvar för ett slags kontaktmannaskap är stort. Ofta bOLLAS dessa familjer runt mellan psykiatri eller socialtjänst som inte har rätt kunskap. I arbetsuppgifterna för en sådan funktion bör ingå och att ta reda på vad personen är intresserad av, att informera om Fritidsnätet (fritidsnatet.se) för att se den egna kommunens och andras utbud, att berätta om vilket stöd personen kan få och annat som kan vara relevant för en aktiv fritid.

Även föreningarna efterfrågar minst en årlig kontakt med avstämning om hur deras arbete fungerar gentemot denna grupp och hur det kan stödjas för att utvecklas i en god riktning. Någon form av öppna hus skulle kunna etableras.

Samlat ekonomiskt ansvar hos kommunen

Det är vanligt att föreningar som erbjuder aktiviteter för denna grupp hänvisas till att söka medel från stiftelser eller fonder till de merkostnader deras verksamheter innebär. Att istället låta kommunen ha de samlade resurserna för denna verksamhet och ta huvudansvaret för eventuella ansökningar vore att underlätta för föreningarna som redan bygger på ideellt arbete och inte sällan på personliga erfarenheter av funktionsnedsättning inom familjen.

Särskolan

Även särskolans arbete för att bidra till en aktiv fritid skulle underlättas genom en samordnande funktion. Barn i särskolan behöver besöka verksamheter för att kunna skapa sig en uppfattning om vad aktiviteten konkret innebär. En samordnande funktion skulle gentemot särskolan kunna hålla i en samordning av fritidsutbudet och tillsammans med särskolan boka träffar så att särskolorna kan

besöka idrottsföreningar och kulturskolor och vice versa. Ofta passar det bra med besök på dagtid för föreningarna/företag eftersom de har lediga tider då.

Mervärde för de andra barnen

Att bryta isoleringen för dessa barn är inte bara bra för dessa barn och deras familjer – det är också positivt för andra barn utan funktionsnedsättning.

Tips! Det finns olika sätt att möjliggöra för ett kommunalt utvecklingsarbete med stöd från externa parter. Bidrag kan sökas från t.ex. ESF-rådet, PostkodLotteriets Kultur- resp. Idrottsstiftelse, Boverket, BRÅ, Idéer för livet, MUCF och Vinnova men även från Allmänna Arvsfonden som kan vara aktuellt förutsatt att kommunen samverkar med en förening och att initiativet har fokus på barn och unga och/eller på funktionsnedsättning. Även SKL kan vara en samarbetspart i ett utvecklingsarbete.

5. Landstingets roll

Det är förstudiens slutsats att det är angeläget att kommuner, landstinget, föreningar och andra berörda inom länet enkelt kan utbyta kunskap inom fritidsområdet och att gemensamma former för fördjupade samarbeten och samordning utvecklas. FSKF erbjuder idag en plattform för en sådan utveckling till exempel genom detta projekt. Länets kommuner har stort behov av och mervärde av kunskapsutbyte inom detta område och Stockholms läns landsting har ansvar för flera av de kompetensområden som berörs. Det vore önskvärt att utreda hur ett fördjupat samordningsansvar för fritidsfrågor, och i synnerhet för gruppen barn och unga med funktionsnedsättningar, inom landstinget skulle kunna utformas.

5.1 Kommunikation och transporter

Stockholms läns landsting och kommunerna har olika typer av ansvar för kommunikation. För att kunna delta i olika verksamheter är det viktigt att det är enkelt att resa både inom sin kommun men också över kommungränserna. Även hur utbudet kommuniceras; både som information och i dialog är också helt avgörande för att barn och unga och deras familjer ska kunna känna till och ta sig till de verksamheter som erbjuds.

5.2 Resurscentrum – fritid och kultur för barn och unga med funktionsnedsättning

Idag är alla barn i huvudsak hänvisade till det utbud som den egna kommunen erbjuder. Kulturskolerådet (f.d. SMOK) har uttryckt sig i kraftfulla ordalag när de beskriver förutsättningarna för kulturskola för barn och unga med funktionsnedsättning. De skriver: "Vi menar att detta är orimligt och särskilt drabbar elever med funktionsnedsättningar där lämplig verksamhet inte kan finnas i alla kommuner. Vi ser därför behov av både att kommunarresten upphör och att regionala verksamheter startas."

Sett utifrån de specialkompetenser som behövs för att arbeta med denna grupp barn, den sämre tillgång till fritidsaktiviteter som dessa barn för närvarande har och vikten av att dessa barn får delta i meningsfulla fritidsaktiviteter och träffa vänner finns goda skäl att undersöka möjligheten av att etablera fler kompetenscentrum inom länet.

Verksamheten vid sådana resurscentrum skulle kunna inriktas såväl mot breda kulturaktiviteter gentemot barn och unga men även som resurscentrum där kommunalt anställda som arbetar med dessa grupper av barn kunde få fortbildning och utbildning. Möjligheten att på samma platser kunna

erbjuda föräldrar att ta del i utbildningar och kurser inom funktionshinderområdet borde också undersökas. Att dessutom vara en stöd- och rådgivande aktör gentemot statliga myndigheter och organisationer vore ytterligare en verksamhetsgren. Sådana centrum skulle kunna inrymma en samordnande funktion som i samarbete med aktiva idrottsföreningar, med kulturskolan och med intresseföreningar skulle kunna öka dessa barns tillgång till fritidsaktiviteter. Deltagarunderlaget för en viss aktivitet i en kommun kan vara väldigt litet och därför både kostsamt och svårt att motivera.

Hur den viktiga kunskap som finns inom Stockholms läns landsting verksamhet Habilitering & Hälsa som möter dessa barn och deras familjer skulle kunna tas till vara och underlättas bör ingå i ett sådant uppdrag.

Sett ur ett kommunalt perspektiv vore det effektivt att öka länets samlade kompetens inom detta område genom att samla, fördjupa och sprida kunskap och ett ökat erfarenhetsutbyte i form av ett begränsat antal resurscentrum. Sådana resurscentrum skulle på ett effektivt sätt kunna bidra till en höjd kunskap inom detta idag relativt marginaliserade område vilket skulle kunna få stor betydelse för de barn och unga med funktionsnedsättning som växer upp i Stockholms län.

Det är förstudiens slutsats att det vore betydelsefullt att undersöka intresset och möjligheten för att etablera tre geografiskt väl placerade resurscentrum som noder i länet. Med en kommungemensam finansiering skulle en hög kvalitet till en inte alltför hög kostnad kunna uppnås.

5.3 Utreda kostnadstäckande ersättning mellan kommuner

Enligt tillgängliga statistiska underlag reser barn och unga i länet i stor utsträckning. För att underlätta för dessa skulle ett system med kostnadsersättning mellan kommuner kunna utformas, som likt skolpengen kunde följa med personen oavsett val av kommun.

Att utreda hur en kostnadstäckande modell skulle kunna se ut har potential att öka barns och ungas tillgång till kulturskola. Ett både bredare och mer fördjupat utbud skulle kunna vara möjligt för fler att ta del av. Specialintresserade elever skulle kunna ta del av smalare ämnen och gemenskap med andra likasinnade. Att kunna delta i idrott eller kulturskola skulle kunna underlättas för barn och unga med funktionsnedsättning som ofta behöver resa långt för att kunna delta i den fritidsaktivitet de känner sig hemma i.

5.4 Regionalt nätverk – inspiration

I andra regioner har olika typer av nätverk etablerats för att stärka dessa barns möjligheter till en meningsfull fritid. Nätverket i Västerbotten kallas *Fritid för barn och ungdomar med funktionshinder* och initierades 2002 av barn- och ungdomshabiliteringen. Varje inblandad förvaltning har i uppdrag att medverka i nätverket. Detta nätverk kompletteras med kommunala nätverk som samverkar med fritidskontoret i kommunen, barn- och ungdomshabiliteringen, handikapporganisationerna och handikappidrotten. Gruppen arbetar utifrån en gemensam målsättning och hålls ihop av en sammankallande/sammanhållande funktion.

Nätverket bygger på en samrådsgrupp med samma parter men på en högre organisatorisk nivå.

- Västerbottens Handikappidrottsförbund
- Västerbottens idrottsförbund
- Barn- och ungdomshabiliteringen
- Kommunernas fritidskontor
- Representanter för de lokala nätverken i respektive kommun

Arbetet utgår ifrån de nationella målen för funktionshinderspolitiken, kommunernas handikappolitiska handlingsplaner resp. handlingsplaner för idrotts- och kulturpolitik.

Ulrika Lindblad

Referenslitteratur

Barn äger – Handisams slutsatser och förslag. Handisam, Myndigheten för handikappolitisk samordning (idag Myndigheten för delaktighet), 2014.

Barnbokslut 2015 Sollentuna kommun.

Demokratiplan för Järfälla kommun För en hållbar demokrati för alla. Kdn 2016/106.

Dolda utmaningar: Om unga idrottare med osynliga funktionsnedsättningar. Centrum för idrottsforskning 2013:3.

FN:s konvention om barnets rättigheter, SÖ 1990:20.

Fokus 10 – Om ungas inflytande. Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:10.

Fokus 12 – Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning Ungdomsstyrelsens skrifter 2012:3.

Fritid för barn och unga med funktionshinder – en inventering av kultur- och fritidsinsatser inom kommuner. Handikappförbundens och Barnombudsmannens rapport 2006.

Färre krav och större tydlighet – en enkätundersökning om NPF och föreningsidrott. Idrott för alla Riksförbundet Attention 2017.

Handbok i delaktighet Från ord till handling. Huddinge kommun 2012.

Huddinge kommuns handbok för jämställdhetsanalys, 2015.

Hur är läget i kommunerna? Uppföljning av funktionshinderfrågorna 2012. Handisam, Myndigheten för handikappolitisk samordning (idag Myndigheten för delaktighet), 2012.

Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2017. Socialstyrelsen.

Funktionsnedsättning funktionsutveckling. Boken om hur vi får en kulturskola för alla. Sveriges Musik- och Kulturskoleråd 2011.

Lyssna på mig! Barn & ungdomar med funktionsnedsättningar vill vara delaktiga i möten med samhällets stödssystem. En systematisk kunskapsöversikt. Högskolan i Halmstad, Sektionen för hälsa och samhälle, Magisterprogram i Handikappvetenskap 121-160, 30 hp, vårtermin 2009 författare Ann-Marie Stenhammar.

Mer än bara lite kul. En skrift om hur vi kan utveckla fritiden för barn och unga med funktionsnedsättning. Ett samarbete mellan Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO) och Barnombudsmannen med stöd av Arvsfondsdelegationen 2007.

Ni kan bättre. Sveriges ungdomsråd 2012.

Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar. Regeringsuppdrag. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2016.

Respekt. Barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd. Barnombudsmannen 2016.

Stockholms parasportförbund statistik 2016.

Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning. Socialstyrelsen 2014.

Tillgänglighetsplan för Tyresö kommun 2017-2019 med aktiviteter 2017. 2016
Ungdomsbarometern 2016. På uppdrag av Riksidrottsförbundet.

Ung idag 2013 En beskrivning av ungdomars villkor. Ungdomsstyrelsen.

Ung idag 2016. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Ungas livsstil i låg- och högstatusområden Ung livsstil Stockholms stad, Stockholms universitet 2014.

Uppföljning av det statliga stödet till idrotten 2012. Centrum för idrottsforskning.

Övergripande handlingsplan för barn- och ungdomspolitiska arbetet 2013-2017. Landskrona stad.

Lagar

Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade SFS 1993:387

Socialtjänstlag SFS 2001:453

Statliga utredningar:

Demokratiutredningen (SOU 2016:5)

Kulturskoleutredningen (SOU 2016:69)

Webb:

- Barnombudsmannen. Unga direkt <https://www.barnombudsmannen.se/unga-direkt/>
- Fritidsnätet. <http://www.fritidsnatet.se>
- Myndigheten för delaktighet. Kommunuppföljning <http://www.mfd.se/kommunuppfoljning/>
- Nationellt kompetenscentrum anhöriga – för ett anhörigvänligt samhälle.
<http://www.anhoriga.se/>
- Delaktighetsmodell
<http://www.hso.se/PageFiles/1556/Shier,%20%C3%B6versatt%20artikel%202.pdf>
Shier, H. (2001). Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. A New Model for Enhancing Children's Participation in Decision-making, in line with Article 12.1 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. Children & Society Vol 15 pp 107 – 117.
- Kulturskola för alla
http://www.kulturskoleradet.se/sites/default/files/atoms/files/kulturskola_for_alla_110318.pdf